KIRKMERAK 19

MOZART'I KİM ÖLDÜRDÜ? HAYDN'IN KAFASINI KİM KESTİ?

Ernst Wilhelm Heine

Çeviri: Melike Öztürk

CAN

Ernst Wilhelm Heine

MOZART'I KİM ÖLDÜRDÜ? HAYDN'IN KAFASINI KİM KESTİ?

KIRKMERAK 19

Wer ermordete Mozart? Wer enthauptete Haydn?, E.W. Heine

1. basım: 2012
2. basım: Eylül 2012
Bu kitabın 2. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Ayça Sabuncuoğlu

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Ekosan Matbaası

ISBN 978-975-07-1517-4

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

MOZART'I KİM ÖLDÜRDÜ? HAYDN'IN KAFASINI KİM KESTİ?

Ernst Wilhelm Heine

Almanca aslından çeviren

Melike Öztürk

Baş başa bir kez daha dolaşmak
artık bize nasip olmasa da...

Ernst Rolf Detert için

İçindekiler

Önsöz

Bu vakalar, bir polisiye yazarı tarafından uydurulmadı. Söz konusu olan, müzik tarihinde gerçekten yaşanmış hikâyelerdir. Soruşturma yargıcı da, müfettiş de sizsiniz, sevgili okur. Bize düşense sizlere olguları sunmak. Gelin, bu esrarengiz vakaları ve cinayetleri elbirliğiyle çözmeye çalışalım. Şimdi, iki yüz yıl gibi bir sürenin ardından kanıt bulunamayacağını söylemenin sırası değil. Mantık denen şey, ne zaman ne de mekân olarak sınır tanır. Onca ışık yılı uzaklıktaki yıldızların hangi maddelerden yapıldığını biliriz. Yüz binlerce yıl önce soyu tükenmiş canlıların alışkanlıklarını biliriz. Öyledir, sınır tanımaz mantık denen şey. Gelin, bütün vakaları bir hesap işleminin karşısındaymış gibi tarafsızca ele alalım. Vakaların her biri tek tek ele alındıkça, görünürdeki bütün tezatların sadece tek bir anlama çıktığına ilişkin görüş güç kazanıyor. Ancak matematikte çok bilinmeyenli bir denklemin çözümü tek bir yolla mümkün olduğunda, buna doğru yanıt derler.

Gelelim sorularımıza:

Mozart'ı kim öldürdü?

Haydn'ın kafasını kim kesti?

Mozart'ı kim öldürdü?

Aralık ayının dördünü beşine bağlayan gece, yıllardır yağmadığı kadar şiddetli yağmıştı kar. Gece yarısından az sonra tipi dindiğinde, Tuna Vadisi'ne mezar sessizliği çöktü. İmparatorluk şehrinin eski çatılarına kar ıslak pamuk gibi yapışıp kalmıştı. Rauhenstein Sokağı'ndaki Deutschherrenhaus'un[1] pek uzağına düşmeyen kör pencerelerdeki buz billurlarının arkasında mum ışığı titreşiyordu. Kış gecesinin taş kesilen sessizliğinde bir genç adamın bedeni, ölümcül humma nöbetleriyle yanıp tutuşuyordu. Sankt Stephan Kilisesi tarafından yeni günün ikinci saatini imleyen çanların sesi duyulduğunda, adam sizlere ömürdü. Sabahın soğuk alacakaranlığında yıkanmış, tabuta konulmuştu.

İsim: Wolfgang Amadeus Mozart
Meslek: Müzisyen
Ölüm yeri: Viyana, 5 Aralık 1791
Ölüm sebebi: Zehirlenme
Fail: Meçhul

1. "Töton Şövalyeleri" adındaki ruhani birliğin merkez binası. Daha sonra Brahms'ın iki yılını geçireceği bu binada, 25 yaşındaki Mozart, 18 Mart-2 Mayıs 1781 tarihleri arasında yaşamıştır. (Ç.N.)

Mozart'ın biyografisini yazanların çoğu, onun zehirlendiği konusunda hemfikir. Bu şüphe, Mozart'ın ölümünden hemen sonra zuhur etmişti. Ve gerçekten o kadar çok emare, şiddet sonucu gelen bir ölümü gösteriyor ki, zamane mahkemelerinin her biri, cinayet davası açmakta hemfikir olurdu. Gelin, o zamanlar üzerinde durulmayan şeyi, şimdi su yüzüne çıkaralım! Bu vakanın bütün delilleri ancak bugün büsbütün toparlanabildiğinden, bu sayede yeni görüş açıları da oluşabilmiştir.

Önümüzde, Salzburg'daki Uluslararası Mozarteum Vakfı tarafından geçenlerde yayımlanmış dört ciltlik külliyat durmakta: "Mozart, Mektupları ve Notları." Önümüzde mahkeme dosyası durmakta. Bu vaka, bir polisiye yazarı tarafından uydurulmadı. Soruşturma yargıcı da, müfettiş de sizsiniz. Bize düşense sizlere olguları sunmak. Gelin, bu cinayeti elbirliğiyle çözmeye çalışalım.

1791 yılı Aralık ayının dördünü beşine bağlayan gece, Viyana'daki Rauhenstein Sokağı'nda ne olmuştu?

Şimdi, iki yüz yıl gibi bir sürenin ardından kanıt bulunamayacağını söylemenin sırası değil. Mantık denen şey, ne zaman ne de mekân olarak sınır tanır. Onca ışık yılı uzaklıktaki yıldızların hangi maddelerden yapıldığını biliriz. Yüz binlerce yıl önce soyu tükenmiş canlıların alışkanlıklarını biliriz. Öyledir, sınır tanımaz mantık denen şey!

İlk sorunuz şöyle olmalı: O gece neler olup bitmişti? Geriye ne tür veriler bıraktı görgü tanıkları? Mozart'ın karısının ablası Sophie Haibl, olan biteni, otuz üç yıl sonra anılarına dayanarak yazdı. Dillere pelesenk olan bu tanık ifadesinin hiçbir değeri yoktur. Yetmiş yaşındaki bir dulun, kendisi otuz dört yaşındayken hayata veda eden gözbebeğine karşı duyduğu nurani, sevgi dolu anılardan ibarettir.

"Hekim çağrılmamış mı peki?" diye soracaksınız şimdi elbette.

Tedaviyi üstlenen hekim, o akşam tiyatrodaymış. Adam gönderilip çağrıldığında temsilden sonra uğrayacağına söz vermiş.

Bu ne cüret, diyorsunuz haklı olarak, peki sonra ne olmuş?

Hekim on bire doğru gelmiş ve ölümcül hastaya buz gibi soğuk bezlerle pansuman yapılmasını söylemiş. Bu herifçioğlu, beceriksizin biriymiş meğer. Uyguladığı tedaviyle hastasını tez elden ölüme gönderdiği açık.

Şimdi de, bu kısa fakat çok yorucu tedaviyle hekimin hastasını ölüme gönderdiği söylenebilir mi, diye soracaksınız. Eğer böyleyse hasta, düpedüz ihmal kurbanıdır. Yoksa hekim gerçekten canına mı kastetmişti?

Ölümünü hızlandırdı ama kesinkes sebep olduğu söylenemez. Kasten olmasına da imkân yok; çünkü onu buna itecek bir sebep yok ortada.

Ayrıca, on sekizinci yüzyılda bulunduğumuzu söyleyip itiraz edebilirsiniz. Tıp bugüne oranla muhakkak çok daha ilkeldi.

Bu, yerinde bir itiraz. Adli tıptan bir bilirkişiye kulak verdiğimizdeyse on sekizinci yüzyıl sonlarına doğru tıbbın hiç de ilkel bir kulvarda ilerlemediğini öğreniyoruz.

Viyana'daki yeni tıp ekolünde söz sahibi olan hekim Anton de Haen, 1770'te, bütün hastalıkların, hastalık seyirlerinin ve ölüm nedenlerinin toplandığı o büyük külliyatını, on sekiz ciltlik eserini yayımlamıştı. Bu kitaptaki bilgilerin çoğu, günümüze kadar geçerliliğinden bir şey yitirmemiştir. Viyana, Maria Theresia'nın atadığı, Leiden'li dâhiyane profesör Gerard van Swieten sayesinde, tıp alanında bütün dünyada öncüydü. Üstelik Mozart, Profesör van Swieten'ın oğluyla sıkı dosttu. Bu dostluk, söz konusu vakada önemini koruyacaktır.

Bir sonraki sorunuz şu olur: Mozart'ın ölüm nedeni nedir? Ortaya atılan ölüm nedeni hangisiydi? Otuz beş

yaşında, tam olgunluk çağının eşiğindeyken öyle neden-siz ölünmez.

Hekim buz torbası kullanmalarını tembihleyip gitti. İki saat sonra hasta sizlere ömürdü. Ölüm nedenini belirlemek için bir hekim çağırılmadı. Merhumun gençliğine bakılacak olduğunda, bu tutum bir hayli gariptir. Bir hekim tarafından ölüm belgesi çıkarılması henüz yasalarca belirlenmemişse de, ölüm nedeninin apaçık belli olmadığı durumlarda Viyana'da hemen bir hekimin çağırılması âdettendi. Tıptaki gelişmelerin vardığı nokta göz önünde bulundurulduğunda, bir otopsiyle ölüm nedenini tespit etmek işten bile değildi. Ama bu yapılmadı. Bu davranış için olsa olsa iki neden vardır. Ya ölüm nedeni çok iyi bilindiğinden bir de hariçten hekim getirtilmesine gerek kalmamıştı ya da bir şeyler örtbas edilmek istenmiş ve tıbbi muayenenin adı bile anılmamıştı. Tedaviyi üstlenen hekimin akşamın geç saatlerinde de olsa tiyatrodan çağırtılması gerçeği son tezi çürütüyor. Mozart'ın yakınları vicdanen rahatsız olsaydı, son nefesini vermeden iki saat önce hekim çağırmazlardı. Ama bunun haricinde pek çok şey, bazı yakınlarının vicdanen rahatsız olduğunu doğrular niteliktedir. Merhumun muayene edilmesini engellemek için ellerinden geleni artlarına koymamışlardır.

Viyana camiasında tanınmış bir ismi, yaşarken desteğini esirgememiş varlıklı dostları, hamileri olmuş olsa da, Mozart öldüğünde kimsesizler mezarlığına gömülmüştü. Yani, diğer yoksullarla büsbütün anonim, mezar taşı olmaksızın, ölülerin gömüldüğü bir araziye gömülmüştü, ki üzerinden çok bir zaman geçmemiş olmasına rağmen son istirahatının yeri tam olarak tespit edilememişti. Bu tezat hal ve vaziyetleri daha sonra tekrar ele alacağız.

Öncelikle şöyle bir soru gelmeli sizden: Mozart'ı öldürmeye kim haklı bir ilgi duymuş olabilir ki? Öldürmek için kimin geçerli bir nedeni olmuş olabilir?

Günümüze kadar şüpheliler listesinde başı çekenler masonlardır. Zanlı masonlardır, dünya kardeşliği idealini besleyen, hür iradeli mistik bir birlik içindeki adamlardan oluşan bir cemaat. Kuruluş yeri, İngiltere. 1736'dan beri Almanya'da etkin. Mertebe sayısı otuz üçü bulan bir hiyerarşinin tepesinde, tahtındaki usta yer alır.

Mozart, Viyana locasının bir üyesiydi.

Masonlar en etkin, en yetenekli loca biraderlerinden birini, hangi nedenle zehirlesinler ki?

Mozart'ın, son operası *Sihirli Flüt*'le, masonların gizli tutmak için ellerinden geleni yaptıkları kabul merasimi sırlarını ifşa ettiği ve bunun bedelini ölümle ödediği günümüze dek savunulmuştur.

Locaların bu tür sırları var mıdır ki?

Vardır. Mısır'ın ve Antik Çağ'ın eski esrarlı kültlerinde olduğu gibi masonlukta da, terfi olanlar birtakım kabul törenlerinden geçer. Bu kadim ritüelin elementleri, Katolik Kilisesi'nde ve her şeyden önce de Afrika'daki ilkel kavimlerin şifacılarında hâlâ görülmektedir. Her kim ki bu ritüelden geçmeyenlere tören sırlarını ifşa ederse ölümle cezalandırılır. Burada her şeyden önce ana elementler, ateş ve suyun önemli bir görev üstlendiği yadsınamaz. *Sihirli Flüt*'te Tamino, elementlerden geçen esrarengiz bir yolu izler. Yüzeysel Papageno'ya nasip olmayan mehabetlere nail olur. *Sihirli Flüt* bu karanlık ve sembolik dilde yaşam bulur. Burada, *Sihirli Flüt*'teki, masonluğun derinlerine kök salmış bütün sembolizmi açıklamaya çalışmak hepimizi aşar; ancak bu sembolizm kuşkusuz mevcuttur.

Kabul törenindeki sırlar üzerine konuşmak, masonlara yasaklanmış mıydı?

İncil'e el basıp törenle ant içerlerdi bu gizleri ele vermeyeceklerine dair. Yani *Sihirli Flüt*, Mozart'ın, bedelini yaşamıyla ödediği bir ihanetti.

Masonluk sadece Katolik Kilisesi tarafından reddedilmekle kalmaz Ulusal devletlerin oluşturduğu bir Avrupa'da, bütün sınırları aşan dünya vatandaşlığını güden bir kardeşlik, handiyse ihanetlerin şahıydı. Yahudilik de bölgesel bir anlayışı aşarak yayılmayı dünya vatandaşlığı olarak kabul ettiğinden, çok geçmeden masonlar ile Yahudiler aynı kefeye konuldular. Beraberce kara çalındılar ve hatta Hitler rejimi altında takip edildiler. "Mozart'ı zehirleyen masonlardı," iddiasının kökeni burada yatmaktadır.

Bu yalan kolayca çürütülür. *Sihirli Flüt*'ün sözleri ya da o zamanın tabiriyle librettosu Mozart tarafından değil, Schikaneder tarafından yazılmıştı. Mozart bir başkasının güftesini bestelemişti ve böylelikle de bir şey ifşa etmiş sayılmazdı. Schikaneder, Mozart'tan neredeyse çeyrek asır sonra, altmış bir yaşında öldü. Ölümünden sonra onu kimse dikkate almamıştır. Masonların, Mozart'ın ölümüyle uzaktan yakından ilgileri bulunmadığı şüphe götürmez. Ortada gerekçe namına bir şey yoktur.

Başka ne tür ipuçları vardır?

Mozart'ın çağdaşları arasında dilden dile dolaşan başka bir şüphe de, bu zehirlemede Salieri'nin parmağının bulunmuş olacağıydı. Daha sonraki yıllarda ise Salieri'nin, ölüm döşeğinde, Mozart cinayetini itiraf ettiği dedikodusu yayıldı. Milletin ağzı torba değil ki büzesin, ortada ne bir görgü tanığı vardı ne de bu çirkin iddiayı doğrulayan bir yazılı belge. Kimdi bu Salieri denen adam?

Antonio Salieri, İtalyan besteci,
18 Ağustos 1750 Legnano doğumlu
Ölüm tarihi: 7 Mayıs 1825, Viyana

Gluck'un öğrencisi, Beethoven, Schubert ve Liszt'in öğretmeniydi. Saray bestecisi ve imparatorluk orkestra-

sının şefi olarak otuz dokuz opera, sayısız oratoryo, enstrümantal eserler, missalar[1] ve kantatlar yaratmıştır.

Zanlının bir gerekçesi var mıydı?

Genellikle maktulün rakibi olarak bilinirdi. Mozart'ın sarayda sağlam bir yer edinmemesi için elinden geleni yaptığı söylenir.

Bu olsa olsa Mozart'ın, Salieri'yi öldürmesi için bir gerekçe olabilirdi.

Salieri, Mozart'a oranla daima avantajlıydı. Sarayda, ücreti Mozart'ınkinden daha iyi olan ve daha saygın bir konumdaydı. Daha başarılı olan kendisiydi.

Olay zamanı münasebetleri ne durumdaydı?

Güzel sanatlara ilgi besleyen Kayser II. Joseph, 1790 Şubatı'nda öldü, ki Viyana pek çok şeyin yanı sıra Burgtheater'ı kendisine borçludur. Çiçeği burnunda hükümdar, merhumun kardeşlerinden biri olan II. Leopold'dü. Yeni hükümdarın kendisinden hazzetmediğini bilen Salieri, saray orkestrası şefi görevinden çekildi. Mozart, boşalan yere kapağı atabilmek için çabaladı; ancak bu çabaları sonuçsuz kaldı. Leopold onu dikkate bile almadı. Mozart'ın durumu öyle içler acısıydı ki, tefecilere bel bağladı. Eylül sonlarına doğru, gümüş çatal bıçak takımını rehin verip Kayser'in taç giyme törenine, Frankfurt'a gitti. Mozart, taç giyme töreninin düzenlendiği ve imparatorluğun her bir yanından gelen önemli şahsiyetlerin bulunduğu şehre yaptığı bu seyahatten epey bir medet ummuşa benziyordu. Seyahat başarısızlıkla sonuçlandı. Frankfurt Tiyatrosu'nda yapmasına izin çıkan matinesine çok az ziyaretçi geldi. Viyana'daysa *Figaro'nun Düğünü* temsil planından hepten çıkarılmıştı. Dittersdorf adındaki bir kemancının, *Doktor und Apotheker* ya da

1. Katolik Kilisesi'nde Komünyon ayini için çoksesli ya da düz şarkı (teksesli dinsel ezgi) biçiminde bestelenmiş müzik. (Y.N.)

Liebe im Narrenhaus gibi hafif operaları, halk arasında Mozart'ın operalarından daha çok ilgi toplamış, daha çok sevilmişti. Yaşamının son yılında Mozart öyle başarısız bir durumdaydı ki, kendisi ile Salieri arasında rekabetin adı bile anılmayacağı gibi, cinayete sebep olabilecek bir gerekçe de gösterilemez.

Mozart, fevri bir anda değil de aylara yayılan bir zaman diliminde zehirlendiğinden, ancak çok yakını olan bir kişi hayatına göz dikmiş olabilir.

Bu bağlamda en olası şüpheli, karısıdır.

Constanze Mozart, kızlık soyadı Weber,
1762 Viyana doğumlu,
Ölüm tarihi: 1842, Salzburg

Mozart'la dokuz yıl evli kaldı ve ölümünün ardından yarım asır daha yaşadı. Mozart onunla evlendiğinde, kız yirmi yaşındaydı.

Mozart bir mektubunda onu babasına şöyle betimler: "Çirkin değil ama güzel de değil. Bütün güzelliği iki küçük siyah gözden ibaret, bir de güzel endamdan." Eniştesi Lange'nin düğün sonrası yaptığı resimde, orta halli bir ailenin kızı olarak görülüyor. 1789'da Mozart, evliliğine neden gösterirken öncelikli olarak yamalı çoraplarla temiz çamaşırları anar. İki taraf için de ilk bakışta aşk, cinayete götürebilecek tutku söz konusu değildi. Mozart daha sonraki mektuplarında ondan "kadıncığım" diye bahsederdi, ki gerçekten de kadıncığın ta kendisiydi. Zararsız, yüzeysel zevklerden hoşlanan Constanze, her şeye çok çabuk uyum gösterebiliyordu. Dokuz yıllık evliliklerinde, çoğu doğum sonrası hemen ölen altı çocuk doğurdu. Bir başkasına duyduğu yıkıcı tutku yüzünden kocasını zehirle öldürebilecek kadın değildi. Bitmek bilmeyen parasızlıklarına rağmen mutlu bir evlilikleri

vardı. Sayısız mektup bunu kanıtlıyor. Onulmaz bir tiksintiden ötürü işlenebilecek cinayet olasılığı da böylelikle suya düşüyor. Gerekçe olarak para söz konusu bile olamaz. Mozart'ın paradan çok borcu vardı. Ölümünün karısına kazançtan ziyade zararı olmuştur.

Başka kimler vardı ki Mozart'ın dostları arasında, zehri peyderpey verebilecek kadar ona yakın olan?

Johann Emanuel Schikaneder,
Viyana'da tiyatro yönetmeni,
1 Eylül 1757 Straubingen doğumlu,
Ölüm tarihi: 21 Eylül 1812, Viyana

Şarkıcı, oyuncu, yönetmen ve yazardı. *Sihirli Flüt*'ün metnini yazmakla kalmayıp aynı zamanda yönetti ve ilk temsilde, başrolde Papageno olarak sahneye çıktı.

30 Eylül 1791'deki bu temsilde ilk perdenin sonunda seyirciden en ufak bir alkış işareti bile gelmezken Schikaneder, büsbütün umutsuzluğa kapılan Mozart'la kardeşiymiş gibi ilgilendi. Mozart'ın keyfini yerine getirebilmek için, Schikaneder tiyatro alanında uzman kişilerle şenlikli akşam toplantıları düzenledi. Daha bitmeden Mozart'ın eserlerinin altına imzasını koyan tek kişi kendisiydi. Bu iki dost arasında cinayet mevzuubahis olacaksa eğer, Mozart'ın, Schikaneder'i zehirlemek için daha geçerli nedenleri vardı; çünkü Schikaneder operalardan Mozart'tan daha çok kazanırdı. Hayır, Tanrı biliyor ya, Schikaneder'in zehirle öldürme gerekçesi yoktu.

Bunun arkasından arkadaşı ve loca biraderi geliyor:

Michael Puchberg,
1750 Prag doğumlu,
Ölüm tarihi: 1811, Innsbruck

Don Giovanni'nin ilk temsilinden hemen bir ay sonra Mozart, Puchberg'e şunları yazmak zorunda hissetmişti kendisini:

Sevgili kardeşim,
Size daha dokuz duka borcum var. Bunun haricinde, bunu size ödeyecek durumum kesinlikle olmadığı gibi, şahsınıza karşı olan tutumumda, önümüzdeki haftaya kadar bana yüz gulden yardımda bulunmanızı rica edecek kadar ileri gitmekteyim.

Michael Puchberg'e yöneltilen yardım çağrıları zaman geçtikçe daha da sıklaşıp sarsıcı bir boyuta tırmandı:

Borcumu en kısa zamanda imkânı yok geri ödeyemeyeceğimi size itiraf etmek için karşınıza çıkmaya yüreğim el vermedi. İçinde bulunduğum durumda bana tekrar yardım etmediğiniz takdirde, şerefimden ve mali itibarımdan olacağım.

Puchberg, yardım elini hep uzattı.

Michael Puchberg'in, zamanla çığ gibi büyüyen bu borcu, şiddet kullanarak geri istemiş olabileceği düşünülebilir mi?

Borcunu ödemek, sadece canlı bir Mozart'ın elinden gelebilirdi. Puchberg, Mozart'a inanıyordu. Hatırı sayılır bir müzikseverdi ve mümkün mertebe loca biraderinden yardımını esirgemezdi. Mozart'ın ölümü kendisine sadece zarar getirirdi.

Hayır, bir gerekçesi yoktu.

Biyografi yazarlarının şimdiye kadar öne sürdükleri bütün şüpheli durumlar öyle eften püften şeylerdi ki, yeryüzündeki hiçbir doğru düzgün mahkemenin önünde varlığını sürdüremezdi. Öyleyse eceliyle mi öldü Mozart? Günümüze kadar Mozart'ın zehirlenerek öldürül-

düğünü öne süren biyografi yazarları acaba yanılıyorlar mıydı?

1963'te Dieter Kerner şunları yazdı:

> Birden elden ayaktan kesilip çökmesi ve ani ölümü, adı geçen birçok hastalıktan daha iyi bir açıklama gerektirir. Mozart'ın zehirlendiği, bugün daha mümkün görünüyor. Subakut[1] bir cıva zehirlenmesinin bütün belirtileri neredeyse tastamamdır.

Çok daha sonra Mozart'ın ölümü üzerine kafa yoran ve aralarında Virchow, Sauerbruch gibi ünlü isimlerin de bulunduğu bir dizi hekim, cıva zehirlenmesini teyit eder.

Zehirlenme sonucu ölüm teorisini savunan hekimlerden oluşan kapalı grubun karşısında –söz konusu hekimler olduğunda daha başka nasıl olabilirdi ki– başka bir düşünceyi savunan hekimler de vardı. Öyle ki Bär, iltihabi bir romatizmal ateşin, Mozart'ı götürdüğünü savunur. Böhme, böbrek rahatsızlığını öne sürerken final için üremiyi gösterir. Holz gibileri, böbrek iflasıyla kronik nefriti savunurken hidropslu[2] böbrek yetmezliği diyenler de vardır.

Kronik böbrek hastalığının ispatı için de hepsi bir ağızdan, "ağır ağır ödeme doğru ilerleyen şişmanlığın" böbrek rahatsızlığının tipik bir belirtisi olduğunu ileri sürer.

Buna karşın, Mozart'ı muayene eden hekimlerin böyle bir tanıda bulunup böylesi bir tedaviye girişmiş

1. Seyir ve şiddet açısından akut ile kronik arası nitelik gösteren. (Y.N.)
2. Ödem. (Y.N.)

olmadıkları gerçeği, öneminden bir şey yitirmez. Kronik böbrek hastalığında şaşmaz, ölçülebilir ve hatta gözle görülebilir belirtiler vardır, ki bunlar tıp dünyasında Mozart'tan çok önceleri bile biliniyordu.

Eğer bugün Mozart araştırmacıları, böbrek semptomlarının saptanması için durmadan Mozart resimlerini referans alıyorlarsa bu, ahmakça bir teşebbüsten öte gitmez. Bu tabloların, tanıklıkla uzaktan yakından ilgisi yoktur. Portrelerin çoğu, ölümünden sonra resmine bakarak çizilmiş şeylerdir. Her şeyden önce de, bunların üzerinde bilinçli bir şekilde oynanmıştı; çünkü o günlerin beğenisi realizmden ziyade lütuf yapmaya öncelik tanıyordu. Bundandır ki, Mozart'ın kocaman burnu bütün resimlerde rötuşlanmıştı. Atalarına çekmiş olan sol kulakkepçesi daima perukla örtülüydü. Derin çiçekbozuğu izler, tastamam yok edilmişti. On sekizinci yüzyılın güzellik anlayışına göre gözler, daima olduğundan daha büyük resmedilmişti. Bu gözlere bakıp da hep bir Morbus Basedow[1] teşhisi koymaya çalışılması acemice bir yaklaşımdır.

Aloys Greither, profil resimlerinde çifte gerdana dikkat çeker. Bunun yirmi yedi yaşındaki bir adam için dikkate değer bir şişmanlık göstergesi olduğunu belirtir. Şişkinlikten, obeziteden, ödemden söz eder. Aslında bu da bir yanılgıdan ibarettir. Barok ve rokokonun çifte gerdana bakış açışı, bugün bizim göğüslere olan bakış açımız gibiydi. Nasıl ki modern bir genç kadının göğüslerinin, öyle olmasa bile, dolgun resmedilmesi istenir; o dönemde de bir şahsın portre resminin olmazsa olmazı, çifte gerdandı. Mozart zamanında, Basedow'dan mustarip olmayan ya da böbrekleri iflas etmemiş meleklerle çocukların bile çifte gerdanı vardı.

1. Tiroit bezinin aşırı çalışması sonucu ortaya çıkan hastalık. Tipik belirtisi, gözlerin yuvalarından dışarı fırlamasıdır. (Y.N.)

Birtakım Mozart araştırmacılarının 1769'daki İtalya seyahatinden yola çıkarak belirttikleri üzere, Mozart'ın mustarip olduğu kronik bir böbrek dermansızlığı değildi. Buna oranla gerçek ve kanıtlanabilir olansa Mozart'ın 1789'dan itibaren, dikkat çekecek kadar sıkça yataktan çıkamadığıdır. Hildesheimer, bedensel çöküşten bahseder. Bu, Mozart'ın cılızlaşan yaratıcılığında da kendini belli eder. Mozart'ın yaratıcı gücü son iki yılında epeyce fire vermiştir. Köchel dizininde[1], 1787'de yirmi sekiz yeni eser yer alırken 1788'de kırk yedi tane bulunur. 1789'da sayı sadece on yediyken, 1790'da sadece on bir eser yer alır. 1787'de *Don Giovanni*'yi bestelemiştir, 1788'de ise hiç opera yazmasa da bu yıl, pek çok açıdan yaratıcılığında ulaştığı zirve olarak tanımlanır. Mozart'ın yaratıcılık alanındaki tırmanışı birdenbire kesilmişti. Mozart'ın cıvayla zehirlenmeye başladığı tarih, hemen hemen kesin olarak belirlenebiliyor. O andan itibaren Mozart hastaydı, bunalımdaydı, ölüm elçisiyle burun buruna geldiğine emindi.

Mozart cinayetinde büyük bir bilinmeyen var mıdır?

Vardır. Mozart'ın ölümünden altı ay önce, gayet esrarlı bir biçimde biri peyda oldu ve kendisine bir ölüm missası, bir *requiem* ısmarladı. Mozart'ın korku içinde "gri elçi" dediği bu kişi, kime hizmet ettiğini söylemeyi reddetti ve o gece sırra kadem bastı.

Pek çok kişiye bu gri elçiden söz eden Mozart, onun yaklaşan ölümünün habercisi olduğundan, ısmarlanan *requiem*'in de kendisininki olduğundan emindi. Bu fikir gece gündüz yakasını bırakmadı. Gerçekten de birkaç ay sonra *Requiem*'inin tınıları eşliğinde hayata veda etmiştir.

1. Alman müzikolog Ludwig Ritter von Köchel, Mozart'ın bütün eserlerini kronolojik olarak sıralayıp numaralandırmıştır (*Köchelverzeichnis*). Her eserin başındaki K ya da KV kısaltması buradan gelmektedir. (Y.N.)

Mozart'ı öldürmek ve bu ölümü bu denli esrarengiz bir şekilde ilan etmek için kimin bir gerekçesi vardı?

Şu gri elçi gerçekten var mıdır?

Mozart bu ölüm tellalından öyle çok bahsetmiştir ki, varlığından şüphe duymak bile yersizdir. Hatta kendisine pek çok kez görünmüştür de.

Mozart, taç giyme missası *La Clemenza di Tito*'nun siparişini aldıktan dört hafta sonra Prag'a seyahat etti. Fayton hareket etmeden, o meçhul kişi yine karşısında bitti ve kendisine *requiem*'i hatırlattı. Bu esrarengiz *requiem* siparişiyle gelen ve panik yaratan korku, *Sihirli Flüt* üzerindeki çalışmalarını sekteye uğrattı.

Ölümünü sezmesi, elini kolunu bağlamıştı. Ölümünden birkaç gün önce Constanze'ye gözyaşları içinde şunları söyledi: "Günlerim sayılı. Bana zehir verdiler."

Bu müthiş iddiaya rağmen Constanze, pek sevgili kocasının ölümünü açıklığa kavuşturmak için hiçbir şey yapmamıştır. Aksine, kimsesizler mezarlığına gömülmesine izin vermekle, sonradan yapılacak bir otopsinin de önünü kesmiştir. Nasıl mümkün olur bu?

Mozart cinayeti, irdelenmeye devam ettikçe ortadaki tezatlıkların içinde gerçekçi bir anlam doğurabilecek tek bir olasılık ön plana çıkmaktadır. Matematikte tek bilinmeyenli bir denklemin çözümü tek bir yolla mümkün olduğunda, bu sonuca, "doğru yanıt" derler.

Mozart'ın frengi kaptığını varsayalım. Constanze, karnaval esnasında yaşanan evlilik günahlarından ve aldatmalardan, "hizmetçi kızlarla takılmalar"dan söz eder. O zamanlardan kalan raporlarda "genç, güzel şeyler" olarak geçen bu hizmetçi kızlar için, "Başlarına gelecekleri tahmin bile etmeden, asıl işlerini de es geçerek hayatın içinde bir oraya bir buraya zıplayıp yol alıyorlar," denir. Gerçekteyse her şeyin farkındaydılar! Balolar ve maskeli şenlikler esnasında, dehşet uyandıracak bir şekilde Fran-

sızların şehvet salgınını her yana bulaştırmaktan geri kalmamışlardı, ki Maria Theresia bile bu tehlikeli meşgaleyi sona erdirmek için çaba göstermiş, şehirlerde nam salmış bütün aşk hizmetkârlarını kısa yoldan tutuklatıp Balkanlara yerleştirmişti.

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısına tuhaf bir çifte ahlak anlayışı hâkimdi. Sevgi olmaksızın birbirlerinin tadını çıkarıyor, sonra da birbirlerinden nefret etmeden ayrılıyorlardı. Baştan çıkarıyor, baştan çıkarılıyorlardı. Erotizm, sağlam oyun kuralları olan yüzeysel bir cemiyet oyunuydu. Çocuğu olan bir sevgili ya da frengi kapan bir âşık, zevk sahibi olanların nezdinde oyun kurallarını çiğnemiş sayılıyor, gülünç ve sinsi alayların konusu oluyordu.

O zamanlardan kalma bir raporda, "Mozart hakkında sonu gelmeyen söylentilerin, sağlık durumuyla ve Constanze'ye karşı beslediği –Ahh!– o şefkatli aşkla ilgili kötü dedikoduların etrafta dolaştığı" yazması, ancak böyle anlaşılır.

Mozart, şeytana uyup da hastalığını bulaştırmamak için Constanze'yi yaz boyunca Baden'a "kür"e gönderdi ve dünyayla ilişkisini kesip evin kameriyesine gömüldü. Constanze'ye yazdığı mektuplar suçluluk duygularından, kendi kendine yaptığı ithamlardan geçilmez:

Eğer insanlar kalbimin içini görebilselerdi, utanç duymam gerekirdi.

Maria Theresia'nın özel hekiminin oğlu Gottfried van Swieten, Renn Sokağı'ndaki evinde her pazar, Mozart'ın piyano çalmakla kalmayıp aynı zamanda şarkı da söylediği öğle konserleri verirdi. Van Swieten'ın on parmağında on marifet vardı. Diplomattı, sanat konusunda bilirkişiydi, hukukçu, saray kütüphanecisi ve fen

bilginiydi. Çok yönlü ilgi alanlarının yanı sıra, ünlü babası sayesinde elbette tıp ve eczacılık konusunda da bilgi sahibi olmuştu. Bu güngörmüş, kendisinden yirmi yaş büyük âlim dostuna Mozart, düştüğü çaresizlikte içini açmış olmalı, çünkü birazdan anlatacaklarımız ancak bu yolla bir anlam ifade edecektir.

Gottfried van Swieten, babasının geliştirdiği ve hastalarında kullandığı bir cıva preparatını arkadaşına verdi. Yaşlı van Swieten 1772'de hayata gözlerini yummuş olsa da, Viyana'daki tıp çevrelerinde en saygın hekim olarak ağırlığını korumaktaydı. Bu da, Mozart'ın neden herhangi bir hekime değil de van Swieten'lara göründüğüne neden olarak gösterilebilir. Bir önceki yüzyılın sonlarına kadar cıva, frengiye karşı tek etkili ilaç olarak biliniyordu. Son derece zehirli olduğu için uzun zaman dilimlerine yayılarak mümkün mertebe sulandırılıp da kullanılırdı. Yaşlı van Swieten frengiye karşı cıva preparatlarıyla yaptığı müdahalelerle nam salmıştı.

Mozart, zehri aylar boyunca almış olsa gerek. Genç karısını daha fazla huzursuz etmemek için bu gerçeği ondan gizliyordu. Ancak ölümüne birkaç gün kala itirafta bulunur: "Günlerim sayılı. Bana zehir verdiler."

Suçladığı ya da ithamda bulunduğu kimse yoktur. Bana verdiler. Hür iradesiyle almıştır.

5 Aralık sabahı, Mozart ölmüştü.

Ve bundan sonra öyle gelişmeler gözlendi ki, sonradan gelen nesiller, bugüne kadar ne olduğunu anlayamamıştır. Van Swieten, kendi elleriyle verdiği cıva yüzünden arkadaşının öldüğüne inandı. Yüz kızartıcı sayılan, zehirle adam öldürme skandallarından birine, adının karışmasından çekindi – ki bu, on sekizinci yüzyılda nadir rastlanan bir şey değildi ve genellikle darağacında son bulurdu. En azından iyi şöhreti ve saraydaki kariyeri yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Mozart'ın arkadaşları arasında ölüm döşeğine ilk koşan ve perişan haldeki biçare Constanze'yi onun kimsesizler mezarlığına gömülmesi için ikna eden kişinin van Swieten olması tesadüf değildir. Bir ihtimal ona gerçeği anlatmış olacaktır, Constanze de skandal çıkacak diye çekiniyordu. Daha o gün Sankt Marx Mezarlığı'na defni tertipleyen de van Swieten'ın ta kendisiydi. Yaz ortasında bile Viyana'da, bir merhumu en az bir-iki gün katafalka koymak âdetten sayılırdı; kışın çoğunlukla günlerce dururdu orada.

Mozart'ın kimsesizler mezarlığına gömülmesi bir para sorunu değil, zaman sorunuydu. Âlim van Swieten bir cesetteki cıvanın onyıllarca kesin olarak kanıtlanabileceğini biliyordu. Mozart'ın kalıntılarının sadece çabuk değil, her şeyden önce bir daha bulunamaz şekilde bertaraf edilmesi gerekiyordu. Van Swieten yıldırım hızıyla ve akıllıca tasarlanmış eylemiyle, kendisine neden deha dendiğini alnının akıyla kanıtladı.

Mozart'ın biyografisini kaleme alan bütün yazarlar, kendilerine şu soruyu sormuştur: Mozart'ın varsıl ve babacan dostu van Swieten, bir kimsesizler mezarlığına defin konusunda Constanze'yi niçin ikna etti? Czibulka şunları yazdığında, herkes adına konuşmuş oldu:

> Varlıklı van Swieten ve pek çok dostun, neden Mozart'ın kendisine yaraşır bir mezarlığa defni için çaba göstermedikleri sonsuza dek anlaşılmaz ve açıklanamaz olarak kalacaktır.

Yanılıyordu. Sonsuza dek anlaşılmaz ve açıklanamaz olarak kalmadı.

Aralarında van Swieten'ın ve sözüm ona rakip katili Salieri'nin de bulunduğu bir düzineye yakın arkadaşı, tabutunun arkasından gitti ama buz gibi bir kar fırtınası

yüzünden ancak avlunun kapısına kadar ilerleyebildiler. Van Swieten'ın onları geri dönmeleri için ikna etmiş olabileceği, bir olasılıktan fazlasıdır. Wolfgang Amadeus Mozart, bilinmedik bir yere gömülürken dostlarından hiçbiri yanında değildi.

Constanze daha sonraları kocasının bazı mektuplarını yaktığını ifade etmiş; ikinci kocasıyla pek çok mektubun bazı yerlerini okunaksız hale getirmiştir. Sonraki kuşaklar, büyük bir ustadan erdemli olmasını da beklerlerdi elbet.

Peki, Mozart'ı frengiden daha büyük korkulara salan o iri, meçhul kişi, o gri elçi kimdi o zaman? Ölümcül hastanın uydurduğu bir zırva, hummalı bir fantezi midir?

Hayır, o vardır. Ve gerçek katil ta kendisidir.

Mozart, hastalığı karşısında zayıf düşmüş, zehir onu hükmü altına almıştı almasına. Ama Gerard van Swieten, hastalarını öldürücü cıva dozajlarıyla öte dünyaya gönderen bir kür şarlatanı değildi. Genç van Swieten da bu zehrin teşkil ettiği tehlikenin farkındaydı. Babasının öngördüğü kaideleri harfi harfine uygulamış olmalıydı. Buna, Mozart'ın genel kanının aksine zayıf bünyeli olmadığı da ekleniyor. Yaşadığı döneme göre vasatın üzerinde bir sporcu yapısı vardı. Harikulade dans ederdi, hiçbir baloyu kaçırmaz ve gün ışıyıncaya dek dans ederdi. Düzenli olarak bilardo oynar ve demirlere asılıp kendini yukarı çekerek, taklalar atarak, vahşice sağa sola sıçrayarak çevresindekileri şaşkınlığa sürüklerdi.

Mozart, orada burada savunulduğu gibi ağır hasta değildi. Ölümünden önceki akşam bile loca biraderleriyle birlikte *Requiem*'inin alto kısmını söyledi. Son demlerindeki bir böbrek hastası, imkânı yok yapamazdı bunu. Mozart haftalardır düzenli olarak ufak dozajlarda cıva almışsa da, cıva zehirlenmesine işaret eden tipik ve kolayca fark edilen belirtiler ortada yoktur.

Çocukluğunun ilk dönemlerinden itibaren babasıyla birlikte bütün Avrupa'yı karış karış gezmişti. Yaysız faytonlarda, yapılmamış yollarda süregelen bu yolculuklar, bugün bizlerin tam olarak anlayamayacağı meşakkatli şeylerdi. Dış görünüş olarak zayıf düşen bedeni, bütün çocuk hastalıklarıyla cebelleşmekle kalmayıp çiçek ve tifoyu da atlatmıştı. 1762 yılında baba Leopold, Wolfgang'ın kavalkemiklerinde ve poposunda kızarıklıkların çıktığını söyledi, ki daha sonra tıpçılar tarafından buna "eritema" teşhisi konuldu. Bundan dört yıl sonraysa baba bir mektubunda, ufaklığın ayak parmaklarını oynatamadığını (ya da oynatmak istemediğini) yazdı, ki Profesör Anton Neumayr bugün bu semptomların akut eklem romatizmasına işaret ettiğini belirtir.

Küçük Wolfgang, bütün çocuk hastalıklarıyla oyun oynar gibi başa çıkmasını bilmiştir. Daha sonraki yüzyıllarda hekimlerin iddia ettikleri gibi gerçekten de onca acıya katlandıysa kendisi yalnızca müzikal açıdan değil, tıbbi açıdan da bir harika çocuktu. Fiziksel olarak Mozart daha sittinsene yaşardı yaşamasına ama ruhsal açıdan –Mozart gibi bir sanatçıda başka türlü olabilir miydi ki– özkıyımcılığa varan hassas bir yapıya sahipti.

Mozart'ın en güncel biyografisinin yazarı Hildesheimer şöyle der:

> (Ölüm sebebi olarak) Zehir söz konusu olduğunda, bunu Mozart'ın elyazısı yalanlar. Son aylarda artan bunalımları işaret etmekle kalmayıp ruh haline de ayna tutar. Ancak, subakut cıva zehirlenmesinin olmazsa olmaz semptomu, kasılmaların yol açtığı bozulma yoktur bu elyazısında.

Mozart, *requiem*'i sipariş eden esrarengiz kişiyle bağlantılı ağır bunalımlardan ve isterik korku hallerin-

den mustaripti. Ponte'ye yazdığı bir mektupta şöyle der:

Tanımadığım bu kişinin görüntüsü, gözlerimin önünden gitmek bilmiyor. Karşımda hep onu görüyorum. Bana ricada bulunuyor, beni sıkıştırıyor ve sabırsızca o işi bitirmemi istiyor. Zamanımın dolduğunu hissediyorum.

Mozart, *Requiem*'ini tamamladıktan sonra ölmesi gerektiğine kendinden vazgeçecek derecede inandı. Öyle bir inandı ki ölüm elçisine, bütün ömrünün gidişatı tek bu hedefe yöneldi. Son nefesine kadar *Requiem*'iyle uğraştı. Ölümünden birkaç saat önce bu eserini arkadaşlarına söyletti, kendisi de cılız sesiyle eşlik etti. *Lacrimosa*'da –kaleme aldığı son bölümde– hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Baldızına şöyle dedi: "Kendim için yazdığımı söylememiş miydim yoksa?"

Çok geçmeden de şuurunu yitirdi.

Requiem'i sipariş eden ürkütücü kişi, bu korkulan ölüm meleği kimdi?

Mozart'ı çaresizliğe ve ölüme sürükleyen bu gri elçinin Walsegg Kontu'nun kendi halinde bir uşağı olması, dünya tarihine geçmiş, kötü bir fıkraya benzeyen en hunharca olaylardan biridir. Sözü edilen bu ayrıksı Kont, ismini vermeden elçiler aracılığıyla diğer müzisyenlere eser siparişinde bulunur, karşılığında kesenin ağzını iyice açar, ancak bunları ev orkestrasıyla konuklarının huzurunda seslendirirken kendi şaheserleri olarak tanıtırdı. Mozart'ın *Requiem*'i de, Kont'un ölümünün ardından geriye kalan eserleri arasında bulundu.

Toparlamak gerekirse eğer, Mozart cinayetinde üç fail vardır:

Bir intihalcinin tanınmayan ayakçısı, neye yol açtığını bilmeden, ölüm elçisi olarak hasta kurbanı ölüme sürüklemekten suçlu bulunur.

Babacan yardımseverliğiyle istemeden zehirle adam öldüren kişi konumuna düşen Gottfried van Swieten suçlu bulunur.

Faustvari bir yoğunlukla kendi *requiem*'i üzerinde çalışan ve kendine kıyacak denli sonunun geldiğine inanan kurban, Wolfgang Amadeus Mozart, suçlu bulunur. Afrika'nın ilkel şifacıları, kendilerine inanan birini iyileştirme ya da bir lanetle öldürme yeteneğine sahiptir. Burada öldüren lanet değil, ona duyulan inançtır.

Nasıl derler: Bir eşekarısının sokması tehlikeli, üçünün sokmasıysa ölümcüldür.

Haydn'ın kafasını kim kesti?

Her Alman –isterse müzikten hiç anlamasın– Joseph Haydn'ı "Alman Millî Marşı" melodisinin yaratıcısı olarak bilir. Müzik tarihi onu "senfoninin ve yaylı dörtlülerin babası" olarak adlandırır; çünkü 118 senfoni ve 83 kuartet yazdı.

Joseph Haydn'ı herkes bilir bilmesine ama kafasının kesildiğini bilen yok gibidir.

Haydn, Mozart gibi bir harika çocuk değildi. Kırsal kökenliydi. Babası, Aşağı Avusturya'nın küçük bir taşra kasabasında tekerlekçiydi. Haydn, gözünü biraz geç açanlardandı; sadece müzikte değil. Çağdaşlarının çocukları dizi diziyken kendisi, kadınları daha yeni keşfetmişti. Çirkin mi çirkin, utangaç biriydi. Kocaman bir burnun yerleştiği çiçekbozuğu yüzünü siğilimsi çıkıntılar kaplamıştı. Başı, handiyse boyun olmaksızın, güdük parantez bacaklı kısa bir gövdenin üstünde duruyordu. Sadece günümüz ölçülerine göre değil, o güne göre de dar görüşlü, eski kafalı bir Franken'lıydı. Giyim konusunda dededen kalma tutucuydu ve daima zamanın birkaç onyıl gerisinden aksaya aksaya gelirdi. Bembeyaz pudralanan peruklarını sever, modası çoktan geçmiş olsa bile onları takardı. Henüz otuzundayken, yediden yetmişe herkes tarafından "Haydn Baba" lakabı kendisine

reva görülmüştü. Bir köstebeğin yaşantısında ışığın yeri neyse onun yaşantısında da erotik tutkuların yeri oydu. Evliliği ta başından beri bir felaketti. Bir peruk ustasının huysuz kızı, pasta yaparken Haydn'ın müsveddelerini tepsilerine sererdi. Haydn ondan yakınırdı: "Kalitesiz biri. Kocası kunduracı mı yoksa sanatçı mı, umurunda değil." Yine de yirmi yıl bağlı kaldı evliliğin gerektirdiği sadakate. Haydn'ın elbette ki, çağı gereği bir sanatçıdan beklendiği ölçülerde, başka kadınlarla da münasebetleri vardı. Ancak bunlar ruhsal ilişkilerden öteye gitmedi. Daha karısı hayattayken bir İngiliz dula hayranlık besledi ve onun için şunları söyledi: "Bekâr olsaydım, onunla evlenirdim." Şu da var ki, gönlündeki kadının altmışını geçtiğini öğrendiğinde, bu "tutku" da mektup arkadaşlığına dönüşüverecektir. Kendisi gibi mutsuz bir evlilik yapmış on dokuz yaşındaki bir İtalyan opera şarkıcısına, boşanması halinde hemen onunla evleneceğini vaat etti. Ama sonra karısı gerçekten de öldüğünde, tabanları yağlayıp tüydü. Haydn Baba'nın tek bir tutkusu vardı; o da müziğiydi. Günün birinde bu uslu, kalburüstü dâhinin bir eşkıya başı gibi kafasının kesileceğine dair hiç ama hiçbir işaret yoktu.

Toplar, gün batımından hemen sonra ateş açtı. Bombardıman, sessiz şehri fırtına gibi darmaduman etti. Bombalar sağır edici bir gürültüyle patlıyor, her yerden alevler yükseliyordu. İnsanlar, hayvanlar korkudan iri iri olmuş gözlerle canhıraş bir halde sokakları arşınlıyorlardı. Emirler feryatlara karışıyor, çocuklar ağlıyordu. Şehrin surları önünde davullar çalınıyordu.

Stein Sokağı'nda, kapı numarası 19 olan evin önündeki arnavutkaldırımında bir top mermisi patladı. Basınç, pencerelerdeki camları tuzla buz etti, bahçe kapısını menteşelerinden söktü ve görünmeyen bir yumrukla

mum ışıklarını söndürdü. Çarpık bacaklı bir hizmetkâr ve etine dolgun bir aşçı kadın, elden ayaktan kesilmiş yaşlı beylerini yatağa götürmeye çalışırlarken korkudan titreyerek kendilerini yere attılar. İhtiyar çaresizce kalakaldı karanlıkta. "Korkmayın sakın," dedi, "Haydn'ın olduğu yerde kılınıza zarar gelmez."

Onu izleyen sabah, kuşatılan şehir teslim oldu.

Napoléon Bonaparte, bir zamanlar İmparatoriçe Maria Theresia'nın sahip olmakla gurur duyduğu Schönbrunn Sarayı'na geçti. Artık Viyana'nın yeni bir efendisi vardı. Tuna köprüleri, şehre giren alayların ağır adımları altında gümbürdüyordu. Kayser Franz, karanlığa sığınıp hırsız gibi kaçmıştı.

Stein Sokağı, 19 numarada, yetmiş yedi yaşındaki Joseph Haydn, hizmetkârına kendisini piyanonun başına taşıttı. Sokağa bakan bütün pencereleri açmasını buyurdu –camların yerinde yeller estiğinden, gereksiz bir teşebbüstü– ve on yıl önce Kayser'ine ve halkına ithaf ettiği methiyeyi çaldı, ki daha sonra şair Hoffmann von Fallersleben'ın dizeleriyle bütünleşen bu ezgi, Almanların millî marşı olacaktı: Tanrı, Kayser Franz'ı korusun!

Öldüğü güne kadar Haydn; bu marşı her gün çaldı. Öyle partizan bir gururla çalıyordu ki, yoldan geçenler durup şapkalarını ellerine alıyorlardı. Aslına bakılırsa minnet dolu bir tutum değildi bu; çünkü Fransızlar onu akademilerinin üyesi yapmakla kalmayıp Fransa'da pek az müzisyenin nail olabileceği şekilde, yaşarken onu nişanlarla onurlandırmışlardı.

Napoléon, Haydn'la aralarında bir kader birliği olduğuna inanıyordu. Yeni yüzyılın ilk Noel arifesi olan 24 Aralık 1800'de, İmparator, Haydn'ın *Yaratılış* oratoryosunun şölenimsi bir debdebeyle Paris'te ilk kez seslendirileceği opera binasına doğru yol alırken ölümden kıl payı kurtuldu. Gazeteler bir mucizeden söz etti. Dar

Rue Niçaise'de İmparator'un faytonunun sadece birkaç metre gerisinde bir saatli bomba öyle büyük bir şiddetle infilak etti ki, elli kiloluk molozlar evlerin çatılarına fırladı. Paramparça olmuş uzuvlarıyla kırk insan, kendi kan gölünde yatmaktaydı. Bonaparte bir şey olmamışçasına yoluna devam etti. Kıpırtısız bir ifadeyle, adeta bir heykel gibi imparatorluk locasında oturdu ve Josephine yanı başında sarsıla sarsıla ağlarken, *Yaratılış* ezgilerine kulak kabarttı. Temsil sonrası şunları dedi: "Haydn haklı, yaratıcı kuvvetin her türlüsü, ölümden daha güçlüdür."

Viyana'nın fethinden birkaç gün sonra, 1809 Mayısı'nda genç bir Fransız subay, Stein Sokağı, 19 numaranın kapısını çaldı. Kapıyı kimse açmayınca, kılıcının başlığına davrandı ve gürültü çıkararak içeriye girmek istediğini belirtti. Sadık Johann, şu Fransız gelip de efendisinin pek kıymetli gümüş çatal bıçak takımını gasp edecek, diye hemencecik içeriden kapıları sürgülemişti. Subay, düşman yerine konulduğunu anlayınca sapla samanın karıştığı bir İtalyanca-Almancayla şunları söyledi: "*Sono amico*. Ben dostum. *Sono amico*. Maestroyu kendi gözlerimle görmek, ona saygılarımı sunmak istiyorum."

Kapı nihayet açılınca, bir çırpıda Haydn'ın odasına daldı, asker selamı çakıp şöyle dedi: "Clement Solemny, 5. Süvari Alayı'nda yüzbaşı, sivil yaşamda şarkıcı. Maestro izin verirlerse huzurlarında *Yaratılış* oratoryosundan birkaç parçayı seslendirmek isterim."

Neye uğradığını şaşıran Haydn, her gün Fransızlara savaş açtığı piyanosunun başına taşıttı kendisini. Genç Fransız yüzbaşı duru, beklenmeyecek kadar güçlü bir sesle şarkısını söyleyedursun yaşlı usta ona, bizzat piyanonun başında eşlik etti. Birkaç olağanüstü dakika boyunca savaş ve hasımlık unutuldu. Dışarıda insanlar birikti. Son tını da kaybolunca olağanüstü bir tezahürat duyuldu. Genç Fransız ile koca ihtiyar mesut mu mesut

birbirlerini kucakladı. Çok müteessir olan Haydn, çocuk gibi ağladı.

Bunu takip eden günse yataktan çıkamayacak kadar bitkindi. Şuuru açık, sonunu bekledi. Sabahın habercisi kuşlar ötmeye başladığında, Haydn ölmüştü. Tarih, 31 Mayıs 1809'u gösteriyordu.

Çarpık bacaklı hizmetkâr Johann Essler, efendisinin ölümünü, yetkili karakola bildirdi. Şehrin Fransız komutanı Mareşal Maret'yi bilgilendirdiklerinde, o da ölüm haberini Napoléon'a iletti. İmparator'un emri üzerine, Stein Sokağı, 19 numaranın önünde ordudan şeref nöbetçileri hazır durdular.

Stephan Katedrali'ndeki resmî törende, Napoléon ordusunun subayları, göndere doğru tuttukları kılıçlarıyla büyük cenazenin allanıp süslenen katafalkının başında yer aldılar. Mozart'ın *Requiem*'iyle Viyana, en önemli oğullarından birine daha veda etti. Yarım yüzyıl gibi bir zaman diliminde Haydn, muazzam eserler yaratmıştı. İçlerinden sadece *Yaratılış*'ın, *Mevsimler*'in bile adını ölümsüz kılmaya yeteceği yüzü aşkın senfoni, yaylı dörtlüler için eserler, piyano için sonatlar, yüzü aşkın missa, yirmi opera ve oratoryo. Hundsthurm Mezarlığı'nda Joseph Haydn ebedî istirahgâhına kavuştu.

1820 yılında –Haydn'ın ölümünün üzerinden on bir yıl geçmişti– Prens Nikolaus Esterhazy ufak bir davetli grubuna *Yaratılış*'ı dinletti. Konserin ardından Cambridge Dükü, Prens'e şöyle dedi: "Bu adamı yaşarken tanımanız yetmiyormuş gibi, dünyevi bedenini aile mezarlığınızda barındırmanız, imrenilesi olduğu kadar size mutluluk da bahşeden bir şey olsa gerek."

Joseph Haydn'ın, Prens von Esterhazy'nin Eisenstadt'taki aile mezarlığına gömülmesinin kararlaştırılmış olduğu bir nevi vasiyet vardı gerçi. Ne var ki, savaşın beraberinde getirdiği kargaşada bu tamamıyla unutulmuş,

gerçekleştirilememişti. Esterhazy, yerine getirilemeyen bu görevi gerçekleştirmek için derhal kolları sıvadı.

Birkaç gün sonra Haydn'ın naaşı, Viyana'daki Hundsthurm Mezarlığı'nda defnedildiği yerden çıkarıldı. Hiçbir değişime uğramamış meşe tabut açıldığında, beklenildiği üzere bir iskeletle karşılaşıldı. On bir yıl yapacağını yapmıştı. Tabutun üst ucundaki çürümüş ipek yastıkta Haydn'ın iyi durumdaki peruğu duruyordu. Ancak oradaki herkesi dehşete düşüren bir şey vardı ki, o da başının ve ilk üç boyun omurunun eksik olduğuydu! Biri Haydn'ın kafasını kesmişti. Prens Esterhazy derhal polise haber verdi.

Vakit kaybetmeden girişilen tetkikler sonucunda, ceset katılaşmadan birkaç gün, hatta birkaç saat önce başının gövdesinden ayrıldığı sonucuna varıldı. Cenazenin defnedilmesinden hemen önce ya da hemen sonra dişli bir bıçakla kafası gövdesinden ayrılmıştı. Failin iki omur arasında bıçağıyla beceriksizce ilerlemeye çalışırken hep sert kemik parçalarına tosladığı, boyun omurlarındaki çentiklerden anlaşılıyordu. Kesiği gırtlağından başlayıp ense köküne doğru çekerken epey aceleci davranmış olmalıydı.

Vaka on yılı aşkın bir süre önce gerçekleşmişse de, polis bir iz bulabildi. Deliller Nepomuk Peter adındaki bir adama çıkıyordu. Bu adam tuhaf bir isme sahip olmakla kalmıyordu, aynı zamanda daha da tuhaf hobileriyle nam salmıştı. Başkaları nasıl kelebek ya da pul toplarsa bu adam da ölülerin kafataslarını topluyordu. Nepomuk Peter verdiği ifadede, definden bir hafta sonra arkadaşı Rosenbaum'la beraber Haydn'ın tabutunu açtığını belirtti. Daha sonra Rosenbaum, bir ağıl fenerinin ışığında elindeki kasap bıçağıyla başı gövdeden ayırmış, ki cesedin buruşuk cildi köseleye döndüğünden pek kolay olmamış bu. Keserkenki itip kakmalar cesedin gırtla-

ğında, sanki peltek dille bir şeyler geveliyormuş gibi sesler çıkmasına yol açmış.

Rosenbaum nihayet başı, gövdeden hunharca ayırdığında tabutu yine kapayıp kimsenin bu menfur olayı fark edemeyeceği şekilde tekrar toprağa gömdü. Günün ilk ışıklarıyla birlikte, Avrupa'daki müzikseverlerin hâlâ yasını tuttukları adamın kellesini boş bir yulaf çuvalı içinde eve götürdüler. Nepomuk Peter, kokuşmaya başlayan başı talaşla dolu bir kutunun içine gömdü, banyo yaptı ve her zamanki gibi tam vaktinde yazıhanesinin yolunu tuttu. Aşağı Avusturya kırsalındaki ceza ve tevkif evlerinin yöneticisiydi. Aynı gün kafatasının üzerindeki eti ayırmaya başladı. Gayet büyük itina ve ihtimamla beyni, gözleri, kulakları, dili ve kafa derisini, ardından da yüz bölümündeki etleri kemiklerin üzerinden sıyırdı. Kafatasını kimyasal bir banyoda temizleyip ağarttı. Daha sonra da kafatasının üzerinde birtakım ölçüm işlerine verdi kendisini; çünkü Nepomuk Peter, bir insanın ruhsal maharetleri ile kafatası biçimi arasında dolaysız bir ilişkinin bulunduğunu savunan Franz Joseph Gall ismindeki hekimin büyük bir hayranıydı. O zamanlar kabul edilen bu yanlış öğretide azıcık bir gerçek payı olmuş olsaydı eğer, Nepomuk Peter kafa yerine saksı taşıyor olmalıydı. Haydn'ın naaşına yapılan bu saldırıdan bahsederken Krallar Vadisi'nde bir gömünün gün yüzüne çıkartılmasından söz eder gibiydi. "Araştırma"larının sonunda kafatasını arkadaşı Rosenbaum'a verdi, o da –ifade ettiği üzere– "Haydn'ın ruhunun kurtçuklar tarafından yok edilmemesi ya da insan olma vasfına ulaşamamış yarı insanlar, filozof bozuntuları ve aylakçıların alaylarına maruz kalmaması için" bir mini mozoleye koyup muhafaza etti.

Rosenbaum'un evinde yapılan arama sonuçsuz kaldı. Polis Joseph Haydn'ın aranan başını bulamadı, çünkü grip olup ateşler içinde yatan Frau Rosenbaum'un yor-

ganının altındaydı. Rosenbaum, hiçbir Viyanalı jandarmanın, bir hanımın yorganı altına bakacak kadar kaba olamayacağı tahmininde haklı çıkmıştı. Prens Esterhazy polis tarafından yapılan tahkikatların sonuçsuz kaldığını görünce iki kafatası avcısına, prenslere yaraşır bir meblağ teklif etti. Böylece inanılmaz bir pazarlık başladı. Nihayet bir meblağ üzerinde anlaşıp kafatası, Eisenstadt'a getirildiğindeyse iki anatomi profesörü, kafatasının bir genç kıza ait olduğunu söyledi. Esterhazy şikâyetçi oldu ve bunun üzerine, yapılan tahkikat sonucu ihtiyar bir adama ait olduğu kanıtlanan bir kafatası geçti eline. Bu da bir kutsal emanetmişçesine Eisenstadt'a getirildi ve azametli bir törenle Haydn'ın tabut içindeki başsız kemiklerinin yanına gömüldü. Müzik tarihinin en acımasız *moritat*'ı[1] nihayet sonlanmıştı.

Ama görünüş aldatıcıydı. Ölüm döşeğindeyken Rosenbaum, dünya gözüyle ayrılmak istemediği o pek değerli kafatasının hâlâ kendisinde olduğunu itiraf etti. Bunun üzerine söz konusu kafatası elden ele dolaşarak Viyana'daki Müzikseverler Cemiyeti'ne ulaştı. Bu kutsal emaneti onların elinden alabilmek için de bir mahkeme kararının çıkması gerekti.

5 Haziran 1954'te Haydn'ın başı için, ikinci kez resmî bir cenaze töreni düzenlendi. Yalnız, 1809 yılındaki gibi altın suyuna batırılmış meşe yaprakları yerine, bu kez taze şakayıklarıyla süslenmişti. Kardinal-başpiskopos tarafından katafalka konuldu, kutsandı ve cenaze alayıyla Haydn'ın doğum yeri olan Rohrau köyüne götürüldü. Kilisenin bütün çanları onun için çaldı. Bir kuartet, kafatası için iki sonat seslendirdi; ardından da alay Eisenstadt'a doğru harekete geçti; Prens Esterhazy'nin sarayında uzun

1. XVII-XIX. yüzyıllar arasında, gezgin şarkıcıların laterna eşliğinde resimler göstererek anlattıkları korkunç bir olay hakkındaki etkileyici ezgi. (Y.N.)

uzadıya cenaze nutukları okundu. Korodan bir oğlan, "Sensin, Şana ve Şerefe Yaraşan" şarkısını söyledi.

Yanlış kafa gizlice alındıktan sonra, kafatası nihayet tabuttaki bedenine konuldu. Birkaç yıl için vekâleten bir başla Joseph Haydn'ın yanında yer alarak hangi yaşlı beyin bu onura vardığını bulmak, elbette ki cazip bir hikâye olurdu.

Başına gelmedik kalmayan rahmetli, yaklaşık 150 yılın ardından nihayet ebedî istirahatına kavuşmuştu. Şu an Eisenstadt'ta bulunan kafatasının gerçekliği şüphe götürmez. Uzmanların iddiası budur; kim bilir, belki de haklıdırlar...

Paganini neden sustu?

Dereler, karla kaplı tepelerden kıvrıla köpüre vadiye iniyordu, hayvan yavruları gibi meraklı ve savruk. Çayırların yeşili ilk ışıkların altında ışıl ışıldı. Tarlakuşlarının cıvıltısı yaşam sevinciyle çınlıyordu. Atların nal sesleri dahi davul sesi gibi, çocuk koşturması gibi coşkun geliyordu kulağa.

Deri kaplı faytonun içinde yol alan adamın hiçbir şey ilgisini çekmiyordu. Perdeleri çekmişti ve kış uykusundan yorgun düşen bir köstebek gibi kabinin karanlığında battaniyelere, kürklere sarılı bir vaziyette oturuyordu. Bir şal, yüzünü görünmez kılmış; şapkası da gözlerini karanlığa gömmüştü. Sadece yarasa gibi, vampir gibi gececil hayvanlar ışıktan böyle köşe bucak kaçar. Ve eğer gerçekten de vampirler varsa faytondaki yabancı da onlar gibi canlı bir cesetti işte. Benzi atmıştı, kilerde saklanan patateslerin filizleri gibi solgundu. Viyana'dan gelerek Berlin'e kadar iki yıl boyunca Almanya'yı baştan başa dolaşmıştı Paganini. Sahne almadığı orta büyüklükte bir şehir yok gibidir.

Bu yolculuklarda soğuk, zayıf bünyeli Akdenizlinin canına okumuştu. Faytonun sürekli, hava geçirmez bir biçimde kapalı olması gerekiyordu. Yazın ortasında bile uzun içlikler, kürkler giyerdi. Çoğu zaman kalın yorgan-

larla örtünüp açık gözlerle uyurdu. Seyir esnasında göze çarpan güzellikler için ayıracak vakti yoktu. En harika yerlere, en ilginç sanatsal anıtlara tek bir bakış bile atmazdı. Bir ceset gibi katılımsız, bir konserden diğerine götürülüyordu. Yolculukta yanına aldığı şeyler, eski bir şapka kutusu ve gözünün önünden ayırmadığı devasa, eprimiş bir keman kutusuydu. Kemanlarını, iç çamaşırlarını, ilaçlarını ve kilitli para kutusunu onun içinde muhafaza ediyordu. Kemanlarından, parasından ziyade, yanından hiç ayırmadığı ve herkesten sakındığı kırmızı kaplı defterinin üzerine titrerdi.

Gizli içeriği üzerine en çılgınca dedikoduların ağızlarda dolaştığı defterine, bütün gelir ve giderlerini not ediyordu. Bütün önemli sırlarını, bir tür gizli dille şifreleyerek yazardı.

Paganini gideceği yere vardığında, küçük ve basit bir otelde alırdı soluğu. Çatı katında mı, yoksa arka avluya bakan bir odada mı kalacağı umurunda bile olmazdı. Konfora önem vermezdi, sofra için de geçerliydi bu. "Az yiyip içmenin kimseye zararı olmamıştır," derdi hep. Asla kahvaltı etmez, öğleyin bir fincan sıcak çikolata içer, akşamları da kupkuru ekmeğinin yanında bitki çayı alırdı. Buna karşın günü yarılar, öyle uyanırdı.

Onun prova yaptığını kimseler duymamıştır. Bu konu açıldığındaysa şöyle derdi: "Gençliğimde yeterince prova yaptım."

Orkestralarla yaptığı provalar gizli oturumlardı. Konser salonunda kimsenin gizlenmediğinden bizzat emin olmadan asla başlamazdı provalara. Kendi eliyle kapatırdı pencereleri, kapıları. Müzisyenlere notaları provalara ramak kala dağıtır, kopyalanacaklarından korkarcasına konser bitiminde hemen toplardı. Sadece orkestranın olduğu bölümlerin provasını yapardı. Sololarının sadece başlangıç notalarını, bir de bitişini çalardı. Gü-

lümseyerek şunu eklerdi bir de: "*Et cetera*[1], *Messieurs.*[2]"

Bütün efektler ve bütün kuvvetler, konser akşamına saklanırdı.

27 Ekim 1782'de dünyaya gelen Niccolò Paganini, Mozart gibi el bebek gül bebek yetiştirilmiş bir harika çocuk değildi. Hayat hikâyesi bir roket gibi dimdik yukarıya doğru çıkmadı. Uluslararası üne kavuşmak üzere İtalya'dan ilk kez çıktığında, kırk altı yılın geçmesini beklemesi gerekti. Sonra, birden, ismi ışıldamaya başladı; bir meteor gibi, yoo bir güneş gibi. O güne dek dünyanın şahit olmadığı bir hayranlık infiali yarattı tüm Avrupa'da.

Her şeyi aşan yeteneği ve gizemli kişiliği, insanları hipnotize ediyor; uzmanların bugüne dek çözemedikleri bilmeceleri getiriyordu önlerine.

Bu şeytani kemancıyı dinleyenler, "fareli köyün kavalcısı"nın ardına takılan çocuklar gibi biçare esir düşüyorlardı. Ve bu, hayranlığın doğurduğu bir abartı da değildir. Bugün, ölümünden yüz elli yıl sonra bile, dinleyicilerinin inanılmaz şaşkınlıklarına şahit oluruz. Heinrich Heine gibi şüpheciler, Chopin gibi uzmanlar bile, Paganini gibi bir mucizeye hak ettiğini vermek söz konusu olduğunda kendilerinden geçmiş; onu yerlere göklere sığdıramamışlardır.

Franz Schubert, 1828 Mayısı'nda Viyana'daki bir konserin ardından ağlama krizine girer ve şunları yazar: "Paganini'nin *adagio*'sunda bir meleği şarkı söylerken işittim."

Meyerbeer ise Berlin'de şöyle yazar: "Aklın bittiği yerde, Paganini başlar."

1. (Lat.) Vesaire. (Y.N.)
2. (Fr.) Mösyöler. (Y.N.)

Robert Schumann, "Paganini, virtüözlükte dönüm noktasıdır!" diye metheder kendisini.

Ve Chopin yemin eder: "Paganini, mutlak mükemmelliğe ermiştir."

"Büyük zaman aralıklarıyla sanatlarında gücü ellerinde bulunduran ve bir ardıl bırakmaksızın kaybolan titanlardan biridir," der Hector Berlioz.

Ludwig Rellstab, 1829'da Berlin'deki konserin ardından izlenimlerini şöyle aktarır:

> Dün Paganini ilk kez çaldı. Cılız alkışlarla karşılandı, dinleyenlerin çoğunun yüzünde İtalyan virtüöze karşı ayan beyan bir antipatinin varlığı görülebiliyordu; tumturaklı hitabet şarkılarının yerli kahramanları önyargıyla ta başından küçümsüyorlardı onu, çünkü hasımları Rossini'yle aynı ülkedendi. Gelgelelim, birinci solonun ardından öyle bir kıyamet koptu ki, yanında gelmiş geçmiş bütün tezahüratlar sönük kalır. Tiyatroda pek az duyduğum, salondaysa hiç duymadığım sevinç nidaları yükseliyordu. Katılım artmıştı artık. Konçertolarının *adagio*'su öyle basittir ki, bir öğrenci tarafından bile çalınabilinir, yakınan bir ezgiden ibarettir. Hayatımda hiç böyle bir ağlama duymadım. Bu hasta insanın parçalanmış kalbi, içi dışına dönmüş ve yürek acısı adına ne varsa hepsini boşaltıyor gibiydi. Kemanlardan dinlenmiş dinlenebilecek bütün tınılar, bu *adagio*'nun yanında nedir ki! Müzikte böyle tınıların var olabileceğini bilmezdim. Ancak sona doğru *tril*[1] yapıldığında kıyamet koptu. Başlardaki alkış sanki hiç olmamış gibiydi. Bununla kıyaslanamazdı bile. Hanımlar kendilerini locaların alçak duvarlarının üzerine atmışlar, erkeklerse onu görebilmek için, ona seslenebil-

1. İki nota arasında hızlı bir şekilde gidip gelme. (Y.N.)

mek için sandalyelerin üzerine fırlamışlardı. Berlinlileri hiç böyle görmedim. Görünüşü de hesaba katıldığında, bütün olarak üzerimde bıraktığı izlenim hoş bir şey değil. Ancak Goethe'nin Mephisto'su böyle keman çalabilir. Keşke onu dinlemeseydim. Bugünden sonra dinleyeceğim bütün virtüözlerin haline acıyorum. Ne mutlu, Paganini'yi dinlememiş sanat dostuna! Ancak bunun anısını, dünyada hiçbir şeye değişmem. Ve şöyle bir oturup düşünürsem eğer, söylemek istediğim şu olur: Paganini'yi dinlememiş kişinin vay haline!

Niccolò Paganini üzerine yazılan eleştirilerden kalın bir kitap çıkardı. Bu şeytani herif hakkında elle tutulur tek gerçeklik bunlar olduğu için, büyük önem taşıyor. Resimler ressamlarından, notalarsa bestecilerinden sonra da yaşamaya devam eder. Ancak bir virtüözün canlı tınısı sadece anda yaşar. Günümüzde bu tınılar bir plakta ölümsüzleştirilebiliyor, ancak bu o zamanlar maalesef mümkün değildi.

Bugünkü kıstaslara göre, bir dünya starının kariyerine ulaşabilmesi için Paganini'de bütün önkoşullar eksikti. Yakışıklı değildi, cazibeli bile değildi. Kültürsüz, cimri, kalpsiz, paragöz, kırıcı, hastalıklı, pis kokulu, yanardöner ve gülünçlük derecesine kadar da beceriksizdi. Başka bir deyişle, alabildiğine antipatikti. Nerede sahne alsa ilkin bir salon dolusu dinleyiciyi karşısına alırdı. Eleştiriler hak getire! Beatles'tan Herbert von Karajan'a, müzik alanında günümüz starları, her zaman, bazen de her şeyden önce, dinleyicinin gönlüne taht kurmuş kişilerdir. Paganini'de işin rengi başkaydı.

Ünlü Parisli fizyolog Dr. Bennati, 1831'de Paris Akademisi'ne, fenomen Paganini'yi tıbbi açıdan açıklamaya giriştiği bir bilirkişi raporu sundu. Paganini hakkında şu ifadeleri kullanır:

Yeşilimsi solgun, yetersiz beslenmiş ve orta boydadır. Henüz kırk yedi yaşındadır. Ancak zafiyeti ve dişlerinin eksik oluşundan ötürü avurtları içeriye çöktüğünden ve çenesi öne fırladığından, yaşlı birinin görüntüsü vardır üzerinde. Uzun ince bir boynun üstünde yer alan anormal büyüklükteki kafası ince kolları ve bacaklarıyla tezat oluşturur. Yüzüne yüksek, şişkin bir alın, bir kanca burun ve sinsice seğiren, Voltaire'inkini anımsatan bir ağız hâkimdir. İri, kepçe kulakları, siyahlığı kansız yüzüyle kontrast oluşturan uzun, yağlı, ince telli saçları hemen göze çarpar.

Rastlantısal mutasyonlar sonucu oluşan "doğal seçme yoluyla evrim teorisi," Darwin'e aittir. Biz insanlar arasında da, avantaj olabilecek, doğuştan gelme anormallikler mevcuttur. Bunun skalası, seks bombalarımızın mucizevi memelerinden jokeylerimizin yerden bitme hallerine kadar gider. Bacaklarındaki sakatlık onu bugün bile hayranlık duyduğumuz müthiş riskli statik mücadele stiline zorladığı için, İspanyol kötürüm Juan Belmonte, modern boğa güreşinin kurucusu oldu. Yokluktan bir fazilet yaratmasını bildi. Ya da daha doğrusu, zayıflığın güç haline getirilmesini. İtalya'nın meşhur bisiklet yarışçısı Fausto Coppi anatomik bir arızaydı. Ama bisiklet için de biçilmiş kaftandı. Kambur gövdesi cücemsi kısaydı. Sırık gibi bacaklarıysa pedal çevirmek için yaratılmış gibiydi.

Fausto Coppi[1], yarış bisikleti için neyse Paganini de keman için aynı anlamı taşıyordu. Tuhaf bir biçimde biyografi yazarlarının çoğu bu çarpıcı gerçeği es geçer. Ancak bir daha hiç ulaşılamayan bu manuel virtüözlüğün,

1. 1919-1960 yılları arasında yaşamış, "Şampiyonların Şampiyonu" olarak anılan dünya şampiyonu İtalyan bisikletçi. (Y.N.)

sanatçının alışılagelmişin dışındaki anatomisinden kaynaklandığı şüphe götürmez. Paganini'yi muayene eden bütün hekimler, bu şaşırtıcı fizyolojik durumunu teyit ederler. Cılız gövdesiyle hiçbir biçimde uyuşmayan anormal omuzlara sahipti. Örümceğimsi parmaklı elleri, normal yaradılıştaki insanların inanılmaza yakın buldukları bir çalma stilini mümkün kılıyordu. Muhtemelen Paganini, doğuştan gelen araknodaktiliden, yani örümcek parmaklılıktan mustaripti. Bu anatomik üstünlüğün (!) üzerine hiç kuşkusuz bir de müzikal deha eklendi. Buna sadece aşağıdaki olay da işaret değildir:

Rossini'nin çiçeği burnunda operası *Mathilde von Chabran*, Roma'daki Apollon Tiyatrosu'nda ilk kez sahnelenecekti. Ne var ki, son provanın yapılacağı gün, orkestra şefine inme indi. Kısa bir zamanda da onun yerine geçecek birini bulmak mümkün görünmüyordu. Çaresizlik içindeki Rossini, Paganini'ye başvurdu. Paganini provaya az kala partisyona bir göz attı ve bestecinin ne demek istediğini anlamaya çalıştı. 24 Şubat 1821 akşamı provayı öyle bir ustalıkla yönetti ki, katılımcıların her biri, çalgısını en iyi biçimde çaldı. Prömiyerdeyse orkestra şefliği kürsüsünde coşkulu bir başarıya imza attı. Temsil sonrası Rossini şöyle dedi:

> Aslında Paganini'nin orkestra besteciliğine göz dikmemiş olması, biz İtalyan besteciler için büyük bir şanstır. Ondaki deha, hepimizin pabucunu dama atardı.

Bundan başka, Paganini kimselere anlatmadığı gizemli, bütünüyle yeni keman çalma tekniklerine de hâkimdi. Orkestradaki kemancıların, Paganini'nin kemanını incelemek istediklerinden merak içinde ona uzanmalarına az rastlanmamıştır. Hepsi şaşkınlıkla, kemanın tamamen akordu bozuk ve çalınamayacak durumda olduğu

konusunda hemfikirdi. Paganini'nin kendine ait bir *skordatur*[1] geliştirdiği tahmin ediliyor. Bu yeni ve sadece kendisinin bildiği akort, normal ayarla icra edilemeyecek en karmaşık akorları büyük bir kolaylıkla çalmasına imkân tanıyordu. Aslına bakılırsa Paganini, çarpıcı akort tekniklerine sahip olmuş olmalı. Ustanın çalış esnasında, el çabukluğu marifet, çalgısının tellerini ayarlayacak inanılmaz bir yeteneği bulunduğu konusunda şahitler var. Böylelikle sol teli için bütün sesleri si'ye ayarlıyor, tellere basarken çıkabilecek zorlukları büyük ölçüde azaltıyordu. Orkestra eşliğindeyse çalgısını, yarım ton daha yüksek akort ediyordu. Böylelikle orkestra si majör ve mi majör gibi boğuk tonlarda kalakalırken, Paganini kemanda daha hoş çıkan la majör ve re majörle çalabiliyordu. Kendisi asla notalara göre çalmaz, içinden geldiği gibi doğaçlardı. Kimsecikler yoktur ki, onun prova yaptığını görmüş olsun. Uyurken çalardı kemanını. Bunu da elbette ki, kendisini kurtarabildiği –içimden, canını kurtarabildiği, demek geliyor ya– inanılmaz ağır okuluna borçluydu.

Küçük Niccolò'ya altı yaşındayken kendisi de keman ve gitar çalan babası, ilk kemanını verdi. Paganini daha sonra bunu şöyle hatırlayacaktır:

> Sanata ilk adımımı babam sayesinde attım. Handiyse evden dışarıya adımını hiç atmıyor gibiydi. Belli başlı hesaplamalara bağlı kalarak çekiliş numaralarını tutturmak için tutkulu bir biçimde çaba gösteriyor, büyük ikramiyeyi kazanmayı umuyordu. Kafası hep meşguldü ve yalnız kalmaktan nefret ettiği için de yanı başından ayrılmamam için beni zorlardı. Sabahtan akşama kadar, elimde keman, onun için çalmalıydım. Ondan daha katı

1. Yaylı çalgılarda, alışılmış akordun belli bir amaç için değiştirilmesi. (Y.N.)

bir baba olamaz. Gözüne yeterince çalışkan gelmediğimdeyse beni aç bırakarak gücümü iki katına çıkarmaya zorlardı. O kadar çok şeyden mahrum kaldım ki, sağlığım bozuldu. Oysaki böyle kaba bir yöntemden medet ummasına gerek yoktu. Çünkü keman çalmak, her şeyden önce de akrobasisiyle milleti şaşkınlığa sürüklediğim yeni parmak hareketleri icat etmek, bana büyük mutluluk veriyordu.

On dokuzuna kadar babası tarafından her gün onon iki saat çalışması için zorlandı.

Nihayet, 1801 Eylülü'nde özgürlüğe adımını attı. O zamana kadar Paganini'nin eğitimi, sadece keman çalmadan ibaret olmuştu. Tam bir inekti ve de öyle davranıyordu. Aşk ve kumar masası, her şeyini feda ettiği tanrılarıydı. Bu ilk fırtınalı yıllarında frengi kaptı, ki ölümü de asla kurtulamadığı bu illetten oldu. Bazı kumar akşamlarında, birkaç konserden elde ettiğini kaybediveriyordu. Öyle manyakça oynuyordu ki, günün birinde Amati marka kemanını ortaya koydu ve kaybetti. Aynı akşam Livorno'da konsere çıkacak olduğu için, bir dostundan, Savaş Bakanı Fantino Pino'dan bir keman ödünç almak zorunda kaldı. Kemanı geri verecek olduğundaysa Paganini'nin çalışından çok etkilenen Fantino Pino, kemanı ona hediye etti; çünkü başka bir elin, kemanın kutsallığını bozmasını istemiyordu.

İşte bu keman, Paganini'nin hayatını değiştirdi. 1742 yapımı bu keman, Giuseppe Guarneri del Gesù'nun en son ve en olgun işlerinden biriydi. Paganini ona şefkatle "topum"[1] derdi ve içlerinde tam yedi Stradivarius da bulunan epey geniş bir keman koleksiyonu olması-

1. Ateşli silah olan top kastediliyor. (Y.N.)

na rağmen, ölümüne kadar handiyse bütün konserlerinde onu çaldı.

"Top", Paganini'nin çalma şevkini günden güne ateşliyordu. Öyle ki, rulete sırtını döndü ve kendini olduğu gibi keman çalmaya adadı.

Bizzat konserinde bulunanlarsa o nefes kesici sahnesini şöyle anlatırlar:

"Ürkünç sıskalıkta bir zat, adımlarını tuhaf bir şekilde sürüye sürüye sahne kenarına doğru ilerliyor. Ucubenin sırtındaki eski moda frak, emanet gibi duruyor. Perçemlerinin ve seyrek yanak sakalının ardında, Pinokyo burunlu bir ölü maskını barındırıyor. Trajediyle komedi, dokunaklı bir acıyla iblisane bir fenalık, kaz kafalı görüntüsüyle gülme isteği uyandıran bu insanda tek vücut olmuş. Kemanı çenesine dayamasıyla birlikte büsbütün karikatür olup çıkıyor. Çalarken sağ ayağını öne atıp hareketli bölümlerde dikiş makinesinin pedalına basar gibi hararetle tempo tutuyor. Yüzüne oturan o ürkütücü ciddiyet olmasa şaklaban yerine konulabilirdi."

Ancak Paganini çaldıkça dinleyenlerin üzerindeki nüfuzu da o denli şeytanileşir. Varyasyonlarının sonunda tekinsiz virtüözlüğünün repertuvarını sol telinde dile getirdiğinde salonda öyle bir gümbürtü kopar ki, insanlar kendi yaptıkları karşısında dehşete kapılırlar.

Giriş ücretleri, diğerlerinden üç misli daha pahalı olsa da, daima bütün biletler önceden satılıp biter. Paganini, bütün takatini harcayarak baygınlık sınırlarına varır.

Daha Viyana'da verdiği ilk konserde bir eleştirmen olanca ciddiyetiyle, Cadı Varyasyonları sırasında şeytanı bizzat podyumda, kemancının yanı başında gördüğünü iddia etti.

Heinrich Heine bile bir konser sonrası şunları yazdı:

Kendisi yaşayan biri değil de, mezarından kalkmış

ve kemanından döktürdüğü nağmelerle kalbimizdeki kanı emen bir vampir mi yoksa?

Cenovalı şeytani dehadan çok etkilenen Franz Liszt ise bir Paganini konseri sonrası öyle bir sinir buhranı geçirip, ateşler içinde yataklara düştü ki, kemanlı büyücünün bir iblis olduğuna kanaat getirdi. Paganini'nin sevgilisini öldürdüğüne ilişkin dedikoduya inanmakla kalmadı; onun bir bodrum katındaki karanlık izbelikte pek çok yılını geçirdiği söylentisini yaymak için elinden geleni ardına koymadı: Orada kendisine tek telli bir keman yapmış. Bu şekilde öğrenmiş sol teli üzerindeki mucizevi maharetlerini. Liszt bununla da kalmadı, söz konusu telin boğularak öldürülen kızcağızın bağırsağından burulduğunu öne sürdü.

Büyükler arasında pek azı, Paganini gibi göklere çıkarılıp aynı zamanda da yerin dibine sokulmuştur. Uğruna söylenmemiş tek bir övgü, düzülmemiş tek bir methiye yoktur. Ve tek bir rezillik, tek bir suç yoktur ki, onun başı altından çıkacağına inanılmasın. Eğer ki bu şeytani kemancı, yüz yıl önce dünyaya ayak basmış olsaydı, hiç kuşkusuz herkesin görebileceği bir meydanda yakılırdı. Neler neler demişlerdi: Katildi, reşit olmayan kızların namusunu lekeleyen bir sefahat düşkünüydü; dahası, bu şeytanın bir insan olduğundan ciddi ciddi şüpheleniyorlardı.

Tüm bunların karanlık Ortaçağ'da değil, Aydınlanma'nın Yeniçağı'nda olup bittiğini göz önünde bulundurmak gerekir. Napoléon ve Heinrich Heine, Paganini'nin çağdaşlarıydı.

Viyana'da verdiği ilk konserlerden itibaren, batıl inançlı kitle, Paganini'nin bir insandan değil de şeytandan dünyaya geldiğine kanaat getirmişti. Bu söylenti kesilmek bilmediği, kitlelerin çılgınlık termometresi de

günden güne tırmandığından Paganini, dünyevi bir annesi olduğunu ispatlamak için kolları sıvadı. Daha yeni eline geçtiğini iddia ettiği, aşağıdaki mektubu çeşitli gazetelerde yayımlattı:

Pek kıymetli oğlum!

Nihayet, sana gönderdiğim son mektubun üzerinden yedi ay geçtikten sonra, yaşadığına dair bir mektup alabilmek beni teskin etti. İyi olduğunu öğrendiğime çok sevindim; özellikle de Londra ve Paris yolculuklarının ardından beni kucaklamak için Cenova'ya geleceğini yazman beni hem şaşırttı hem çok daha sevindirdi... Hayalim gerçek oldu. Göklerin bana muştuladığı gerçekleşti ve sen meşhur oldun. İsmin ağızdan ağza dolaşıyor. Saygı duyulan, sevilen birisin. Zaferlerini burada gazetelerden takip ettim; bu tür haberlerin beni çok mutlu ettiğini tahmin ediyorsundur. Gönderdiğin meblağ için bütün akrabalar adına teşekkür ediyorum. İsmimizi ölümsüzleştirmek için, elinden ne geliyorsa var gücünle yap. Seni yürekten seven bir annen olduğunu, sağlığın ve mutluluğun için gece gündüz Tanrı'ya dua ettiğini unutma.

Sana sadakatle bağlı annen
Cenova, 21 Temmuz 1828

Dokunaklı bir mektup. Ölümsüz şöhretin enfes muştulanışı. Hayırlı evlat, eve para gönderir. Ana sevgisi.

Ancak bu mektup, zevksizce yapılan bir kendi kendini övmeden ileriye gitmez, çünkü onu döşenen Paganini'nin ta kendisidir. Annesi yazmayı bilmiyordu. 29 Haziran 1821'de Germi'ye yazılan mektup bunun kanıtıdır:

Anneme söyle, evlilik cüzdanım için noter kendisini çağırdığında, sağ elinin başparmağını sarsın. İmza atması istendiğin-

de, parmağı yaralı olduğundan şu an bunun mümkün olmadığını söylesin.

Paganini'nin gerçek denildiğinde ne anladığına ilişkin bir dizi örnek daha verilebilir. Kendi çıkarı söz konusu olduğunda, yalan yere yemin ettiği de oldu. Aşağıdaki vaka, bunun kanıtıdır:

Sevgilisini öldürdüğü için Paganini'nin pek çok yılını hapishanede geçirdiğine ilişkin söylenti hep kulağa geliyordu. Boğarak, zehirleyerek ya da bıçaklayarak; değişik varyasyonlar vardı. Bütün Avrupa'da satışa sunulan taşbaskılar, şeytani kemancıyı zindanda ve kurbanını hunharca öldürürken gösteriyordu. Müşkülpesent Paganini'nin bu cinayet söylentilerinden ne kadar etkilenip üzüldüğünü, o zamanın dar kafalı ahlak anlayışını göz önünde bulundurduğumuzda daha iyi anlarız. Bu kara lekeleri hayatından silmek için Paganini'nin bir şey yapmadığı da söylenemez. Viyana'dayken İtalyan elçisini şahitlik etmeye çağırdı; elçi, herkesin gözü önünde, yirmi yıldır Paganini'yi bir asilzade olarak tanıdığını beyan etti. Paris'teyken *La Revue Musicale* dergisini çıkaran Profesör Fetis'e yönelttiği açık mektupla, zindan söylentisini gülünç bir halde ifşa etmeye çalıştı.

İnsanlar ona zerre kadar inanmadı. "Sansasyon sevdasından başka bir şey değil," dedi kendisine kol kanat gerenler. Gerçekten de sansasyon sevdasından mı ibaretti her şey?

Paganini'nin hayatında altı yılın eksik olduğu göz ardı edilebilecek bir gerçek değil. Geri kalan yıllar, fasılasız ve ayrıntılarıyla kanıtlandıkça bu daha da dikkat çekiyor. Bu eksik kalan dönem, baba evinden kaçmasıyla başlayıp Lucca sarayında sağlam bir iş bulmasıyla biten o çılgın dönemdir.

Nerede geçirmiştir Paganini bu eksik altı yılı? Tekrar

ortaya çıktığında, hiçbir ölümlüye nail olmayacak şekilde kusursuz bir hale getirmişti keman çalışındaki mahareti.

Profesör Fetis'e yazdığı açık mektupta, gerçekte sekiz yıl kaldığı Lucca'daki zamanı, 1805 Eylülü'nden 1813 Mayısı'na uzatarak on altı yıla çıkardı. Bundan çıkardığı netice, hayat hikâyesinin fasılasız gözler önüne serildiğini ve hapishane için zaman artakalmadığını söylemesi, gerçekte suçlu olduğunun bir kanıtıdır; yoksa başka niye yalan söylesin?

Onun hayat hikâyesini bilen bir kişi olan, Parisli müzik araştırmacısı ve kütüphaneci G.E. Anders de hemen düşüncelerini beyan etmek istedi. Söz konusu olan dergide yayımlanan, 3 Mayıs 1831 tarihli bir açık mektubunda, Paganini tarafından belirtilen tarihlerin gerçekle bağdaşmadığını söyledi. Paganini'yi artık gerçeği söylemeye davet etti. Bu çağrısında da şöyle dedi:

> Hakkınızda çıkan bu çirkin söylentilerin bir son bulmasını ve akıl izan sahibi her insanın bu gevezeliklerin kuru iftiradan başka bir şey olmadığına inanmasını istiyorsanız en kolay ve en etkili yolu seçin: O karanlık yılları aydınlatıp bu gevezeliğin kökünü kurutun!

Paganini bu çağrıyı dikkate almamıştır. Susması ve önceki yalanları, suçunu kabul etmesi olarak yorumlandı, ki öyleydi.

Paganini bu sırrı beraberinde mezara götürdü. Ölüyken bile, susmasının kefaretini ödedi. Nice Başpiskoposu, takdis edilmiş toprağa gömülmeyi, cehennemin oğluna çok gördü. Dostlarının itirazı sonuçsuz kaldı. Yüksek rütbeli ruhaninin vardığı kararı, dünyevi mahkemeler de onayladı. Paganini tahnit edildi ve öldüğü evin bodrum katına konuldu. İtalya'nın dört bir köşesinden müzik

dostları, tanrılaştırılan şeytanı görebilmek için, hacca gidermişçesine akın akın tabutunun başına geldi. Öyle bitmek bilmeyen bir kitleydi ki bu, sonunda resmî makamlar tabutunu kapama kararı çıkarmaya mecbur kaldılar.

Villefranche'taki askerî hastanenin kemerli yeraltı bölümünde cenaze, bir mal gibi bir kenara konuldu. Ölümünden sonra Paganini burada dört yıl daha kaldı. Ardından Cenova yakınlarındaki çiftliğine getirildi; oradan da 1845'te Parma yakınlarındaki Villa Gajone'ye nakledildi. Yolculuklardan oldum olası tiksinen adamcağızın katetmek zorunda olduğu yollar bununla kalsa iyi. Ancak otuz yıl geçtikten sonra, Paganini'nin takdis edilmiş toprağa gömülebileceğine ilişkin olarak Roma'dan resmî izin çıktı. O günden beri Parma Mezarlığı'nda ebedî istirahatgâhında.

Güneşin altında yaşamış en sıra dışı insanlardan birinin hayat hikâyesini anlattım size. İçlerinden pek azı bu denli tanrılaştırılmış ve şeytanlaştırılmıştır. Adamcağızın suçu ne denli büyük olmuş olmalı ki, öldükten sonra da peşini bırakmadılar.

İyi de, hangi suç?

Paganini dosyası önünüzde duruyor.

Bu çözülmemiş vakayı aydınlatmak belki de sizin elinizden gelir. İlk sorunuz şu olmalı:

Paganini neden sustu?

Çaykovski'yi ölüme kim gönderdi?

1893 Kasımı'nda Çaykovski, daha yeni bitirdiği *Altıncı Senfoni*'sini ilk kez seslendirmek için Petersburg'a gider. Yaratıcılığının zirvesindedir. Provalar pek ümit verici başlar. Yine de yolunda gitmeyen bir şey vardır. Ne olmuştur ki?

Biyografi yazarı Kurt Pahlen şunları yazar:

> Çaykovski'nin kendisi burada ama aklı bambaşka yerlerde. Titremelerle sarsılıyor bedeni. Nafile yere çırpınıp duruyor; en azından orkestranın şefi olabilmek için. Durduruyor orkestrayı, düzeltiyor, kafası bambaşka bir yerde. Bazen de müzisyenlerine şunları söylemeye çalışır gibi: Sevgiyle çalın, o veda gününün gelip çattığını, benim veda günüm olduğunu hissetmiyor musunuz yoksa? Çaykovski yapayalnız görünüyor.

Bu ifadelere kulak kesilmemiz gerekir. Usta, 1893 Ekimi'nde elli üç yaşındadır, sıhhati yerinde, yaratıcı enerjiyle dolup taşmaktadır. Daha yeni döndüğü İngiltere seyahati tam anlamıyla bir zaferdi. Londra Operası, kendisinden önce sadece birkaç kişiye nail olduğu ölçüde onurlandırmıştı onu. Cambridge Üniversitesi ona onursal doktora unvanı verdi; Cambridge, üniversitelerin kraliçesi!

Bob Davidov'a şunları yazmıştı:

Nasıl hoş bir ruh haline kavuştuğumu sana iletmek isterim. Seyahat esnasında aklıma yeni bir senfoni fikri geldi... Ne kadar mutlu olduğumu bilemezsin!

İçine doğmuştur hayatının eseri olacağı.

İşbaşındayken her şey, "çabucak, deli dolu dökülür ellerinden." Dört gün sürmez, birinci bölümü bitirmiştir bile. "Şerefim üzerine yemin ederim ki, hayatım boyunca kendimden hiç bu denli memnun ve mutlu olmamış, kendimle bu denli gurur duymamıştım," diye yazar yayıncısı Jürgenson'a. Şimdiyse mutluluğunun gerçeğe dönüştüğü yerde, provalarda, "temelli vedalaşan" biri gibi içi hüsranla doludur.

Çaykovski başarısız ve hastalıklı değildir, Mozart gibi hayatının sonunda zehirlenmemiş, yolunu bir gri elçi kesmemiştir. Yine de *Altıncı Senfoni, requiem*'idir onun. İnsanlar hisseder bunu.

Ne olmuştur peki?

Nihayet gelip çatmıştır temsil akşamı. Tiyatroda boş yer yoktur. Kapının ağzına kadar ilerleyen faytonlardan şık giyimli insanlar çıkar. Avizelerin ışıltısı düşer incilerin, ipeklerin, sıcacık tenlerin üzerine. Üniformalar, kürkler, devekuşu tüyleri. Rütbeler pırıldar. Yelpazeler cilveleşir. Çaykovski çıkagelir, her zamanki gibi kibar giyimli, dinleyicileri kısaca selamlar, bagetini kaldırır... Fagotun karanlık teması, cıvıl cıvıl yaylı akorlarının üzerine bir bulutun gölgesi gibi düşer.

Bunu izleyen günlerde Çaykovski, depresyon geçirir. Kendini odaya hapseder, kendi kendine konuşur, ağlar sızlar, bir tutuklu gibi volta atar odasında. Görgü şahitleri, çaresiz durumdaki bir insan izlenimi uyandırdığını belirtirler. Neden acaba?

Pathétique, tam bir başarıdır. Yüzyıllar boyu var olacaktır.

Evraklarını gözden geçirir, vasiyetini okur ve seyahate çıkacak bir insan gibi davranır.

Birden koleraya yakalanır. Biyografi yazarları, Neva'nın suyundan bir bardak içtiği konusunda hemfikirdirler. İnsan neden bir büyük şehir nehrinin pis, mikroplu suyundan içsin ki?

5 Kasım akşamı, acılar içindeki son savaşı başlar. Çaykovski ölümle cebelleşir.

Pyotr İlyiç Çaykovski
Doğum tarihi: 7 Mayıs 1840
Vyatka valiliğine bağlı Votkinsk
Adliye memuru, öğretmen ve müzisyen

Adı, gelecek kuşakların hafızasında yer edecektir. Müziği, her şeyden önce de bale müziği, yaşamaya devam edecektir. Nasıl ki Neva, Petersburg'un ayrılmaz bir parçasıysa *Kuğu Gölü*, *Uyuyan Güzel* ve *Fındıkkıran* da klasik balenin ayrılmaz birer parçasıdır. Hepimiz tanırız tanımasına bu müziği. Peki ya yaratıcısını?

Bu ayrıksı nevrotik hakkında ne biliyorsak hemen hepsi yanlıştır. On dokuzuncu yüzyıl biyografi yazarları onun görüntüsüne öyle bir astar çektiler ki, o can taşıyan etten sadece klasisist bir alçı kaldı geriye. Cemiyet ahlakı, *Pathétique*'in bestecisinden, sapkın olmayan ve kusursuz bir patetik büyüklük de bekledi.

Çaykovski yirmi üç yaşına kadar Petersburg Adliyesi'nde kâtip olarak çalıştı. O zamanlar, zemin katın arka taraflarında bulunan hesap odasındaki bu anemik, silik genç adamın günün birinde müzik tarihine geçeceğine dair en ufak bir işaret yoktu. Her şeyden önce de çekingenliğiydi göze çarpan. Aşağılık kompleksi vardı, ne za-

man kendisine hitap edilse kekeler ve sürekli alnındaki, ellerindeki teri kurulardı. Korku duymadığı pek az şey vardı. Mimozamsı bir kırılganlıkla örülüydü sinir giysisi.

Mürebbiyesi Fanny Dürbach, Çaykovskilerin evindeki görevinden istifa ettiğinde, Pyotr sekiz yaşındaydı. Pek çok çocuk vardır bu yaşlarda dadısını kaybeden. Pyotr Çaykovski için bu, dünyanın sonu demekti. Ancak hekim yardımıyla hayatta kalmayı başardı. Bu ilk vedayı hiç unutamadı.

On dört yaşına geldiğinde, annesini kaybetti. Kadıncağız koleraya yenik düştü. Onlarca yıl sonra bile onun resmini gördüğünde gözyaşlarına boğuluyordu Çaykovski. Yirmi beş yıl sonra, evi toplarken eline bir tomar mektup geçtiğinde, günlerce sarsıla sarsıla ağladı.

O günden itibaren Çaykovski'nin kadınlara karşı davranışları onulmaz bir biçimde yara almıştı. Fransız opera şarkıcısı Désirée Artôt'yla nişanlandı; ona hayranlık besledi, ta ki dostları, Artôt'nun ününün onun ününe gölge düşüreceğini tespit edinceye kadar. Çaykovski ondan korktu ve evliliği erteleyip durdu; sonunda kadın, İspanyol bir baritonla evlendi. Bunun üzerine Çaykovski öyle bir çaresizliğe kapıldı ki, yaşamına son vermeyi düşündü.

Beş yıl sonra –bu arada Çaykovski otuz yedi yaşındaydı– bir konservatuvar öğrencisiyle evlendi. Milyukova bir tavuk kadar bön, bir at kadar asabidiydi. Konservatuar eğitimi almış olmasına rağmen, Çaykovski'nin işleriyle ilgilenmedi. Bir erkek ona bakmayagörsün, edepsizce rahatsız edildiği duygusuna kapılıyordu. Sürekli iğfal edilme korkusuyla yaşıyor, uykusunda çığlık atıyor, gece gündüz kendisiyle ilgilenilmesini istiyordu. Çaykovski evlenmeden üç ay önce bile İvanova'nın yakınlığına ancak tüyleri ürpererek tahammül edebiliyorken acıdığı için evlendi onunla. Çünkü kendisine, Puşkin'in *Yevgeni Onegin* romanındaki zavallı Tatyana'yı anımsatıyordu. Bu tra-

jik hikâyeye bayılıyordu ve hatta bu hikâyeyi bir opera haline bile getirdi; ama yaşayan örneğiyle başa çıkamıyordu. Sırf onu boşanmaya ikna edebilmek için, olmamış aldatmaların itirafında bulundu. Nafileydi hepsi. Neticede onu öldürmeyi kafasına koydu ve bir sineğe bile kıyamayacağından, bir gece vakti kendini Moskova Irmağı'nın buz gibi sularına attı. Canına kıymak için yeterince cesareti olmasa da, zatürree geçirmeyi ümit ediyordu. Bu girişimi, soğuk algınlığından öteye gidemedi.

Geçen yıllarla beraber karısının ruh dünyası iyice bulanıklaştı. Artık erkeklerden korkacağına, onlarla yatıp kalkıyordu. Her fırsatta kocasını aldattı ve peş peşe çocuk doğurdu, ki babalık söz konusu olduğunda tek bir şey kesindi, o da hiçbirinin Çaykovski'den olmadığı. Yine de Çaykovski onlarla bir ağabeymiş gibi ilgilendi. Kocasının ölümünden üç yıl sonra, İvanova, yirmi yıl daha bilinci yerinde olmadan yaşayacağı bir akıl hastanesine kapatıldı.

Çaykovski'nin Nadejda Filaterovna von Meck'le olan ilişkisi evliliğinden daha da tuhaftı. Kadın, kendisinden handiyse on yaş daha büyüktü ve on bir çocuk annesiydi. Çaykovski onunla tanıştığında, henüz tanınmamış, küçük bir besteciydi. Bir demiryolu kalantorundan dul kalan bu kadınsa Avrupa'nın en zengin kadınlarındandı. Çaykovski'ye yazdığı bir mektupta şöyle dedi:

> Size sadece, müziğinizin hayatımı kolaylaştırıp güzelleştirdiğini söylemek isterim ve bana inanmanızı rica ederim.

Bu mektuplaşma on dört yıl sürdü, ancak bu iki "sevgili" birbirini hiç görmedi. Zaman zaman aynı şehirde yaşadılar, bir göl kenarına beraberce yerleşmeyi, karşılıklı kıyılarda yaşamayı ve uzaklardaki diğerinin bu tarafa baktığını bilmeyi düşlediler.

Nadejda bir mektubunda şöyle yazdı:

Gittiğim bir konserde "Slav Marşı"nız çalındı. Eserinizi dinlerken benliğimi sarıveren duyguları, kelimelerle ifade etmem mümkün değil. Mutluluktan gözlerim yaşardı. Öyle dile gelmez bir mutluluktu ki bu, sanki eserin yaratıcısı bendim ve kimse de bu hakkı elimden alamayacaktı... Müziğinizle süzülüp akıyor ve sizinle bir oluyorum. Bu çılgınlığı bağışlayın. Sizden, şu an elimde olandan daha fazlasını bekleyemem, tek bir formalite değişikliği hariç: Dostlar arasında âdet olduğu gibi bana "sen" demenizi arzu ederim.

Çaykovski cevap yazar:

Size teklifsizce "sen" diye hitap etmek beni mahcup edecektir. İlişkimiz söz konusu olduğunda, istemem böyle bir mahcubiyet oluşsun.

Bu adam ömrü boyunca aşka dair tutkulu bir kelime etmemiştir. Buna karşın pek az besteci onun gibi dizginsiz şehvani eserleri kaleme almıştır. Bütün duyguları doya doya müzikte yaşardı. Frau von Meck'e, "Müzik olmasa çıldırmamak işten değil," diye yazdı. "Sırf müzik aşkına dahi yeryüzünde kalmak anlam taşıyor. Cennette belki müzik yoktur..."

En mutlu çağını, dört yıllık acılı dönemin ardından kendisini sadece müziğe adayabilmek için adliye binasını terk ettiğinde yaşadı. Gündüzleri konservatuvarda, geceleriyse nezih restoranlarda düşsel melodiler doğaçlayarak geçirdi. Arada beste yapmaya da vakit buldu.

İlk kez kendi eserlerinden birini yönettiğindeyse tekrar eski korkularının pençesine düştü. "Kafasının boynundan kopup omuzlarından aşağıya yuvarlanacağı" sanrısından mustaripti. Bu durum, onu öyle derin bunalım-

lara sürükledi ki, tekrar bir eseri yönetmek üzere toplum içine çıkabilmesi için on yıla yakın bir zaman diliminin geçmesi gerekti. Ölüm korkusu, içine çöreklenmişti.

6 Kasım 1893'te öldü.

Günümüze kadar, koleradan öldüğü öne sürülür, bütün kitaplar bunu yazar. Merak eden açıp okuyabilir.

Yanlıştır.

1893'ten bu yana epeyce bir kaynatılmamış su Neva'ya karışmış olsa da, bu resmî biyografik sav bugün, yani doksan yıl sonra bile rahatlıkla çürütülebilir.

Kolera, eski Rusya'da epidemik olduğu kadar endemik de olan, çok çabuk bulaşan bir hastalıktır. Müdahale edilmediği takdirde ölüm oranı yüzde ellileri aşar. Pek çok insan, Çaykovski'nin annesi de dahil olmak üzere, Tanrı'nın bu gazabına uğradı. Nabız cılızlaşır, hasta ağır ishaldir, sürekli kusar ve aralıksız idrara çıkar. İncebağırsaklarında iltihaplanmalar baş gösterir, kan dolaşım sistemi çöker. Su kaybı vahim düzeydedir. Saatte bir litreden fazladır. Daha 1867'de Breslau'lu hekim Julius Cohnheim, koleraya bakterilerden de büyük bulaşıcı mikrop sayılan vibriyonların yol açtığını ispat etmişti. Bilgimiz dahilinde ne kadar vaka varsa hepsinde ölüm evleri karantinaya alındı ve yatak takımları yakıldı. Ancak Çaykovski'de durum hiç de böyle olmadı. Onun ölümündeki gözden kaçmayacak tuhaflık, Rus müzikbilimci Aleksandra Anatolyevna Orlova'nın bile ilgisini çekti. Evinin karantinaya alınmaması karşısında o da şaşırıp kaldı. Ölüm oranı yüksek olan bu bulaşıcı hastalıkta, Çaykovski'nin ölüm döşeğinin etrafında on altı kişinin toplanması dikkat çekecek kadar yüksek bir sayıydı. Çarşaflar yakılmadı, sadece yıkandı. Bestecinin naaşı, kolera kurbanlarında âdet olduğu gibi mühürlü bir kurşun tabuta yatırılmadı, herkesin gözü önünde katafalka konuldu. İyi ama neden?

Çaykovski ölüm döşeğindeyken Petersburg cemiyetinde, onun kendisini zehirlediği söylentisi çıkmıştı. Geriye kalanların davranışları bunu doğrular mahiyette. Ne olmuştu peki?

Bu sorunun cevabını Çaykovski'nin güncelerinde buluyoruz:

> Bugün Z bana alabildiğine acı veriyor. Tanrım, nasıl da acı çekiyorum. Z'nin verdiği duygudan değil ama daha çok onun içimde varlığını sürdürmesi gerçeği yüzünden.

"Z" harfiyle dile getirmek istediği, çaresizce gizlemeye çalıştığı homoseksüellik dürtüsüydü. Yüz karartıcı keşifler karşısında duyduğu korku yüzünden erkeklerle olan ilişkilerini alabildiğine gizli tutardı. Kâğıt üzerinde kalan bir evliliği sürdürüyor, cemiyet içinde nüfuz sahibi bir hanımla yazışıyordu; kalbiyse ilk piyano eserlerinden ikisini ithaf ettiği en sevgili öğrencisi Vladimir Şilovski gibi genç erkeklere aitti. Büyük aşkıysa, sevgi dolu bir ifadeyle "Bobik" adını verdiği ve *Altıncı Senfonisi*'ni ithaf edeceği Vladimir Davidov'du.

Yakınlık gösterdiği oğlanların arasında bir prensin yeğeni de vardı. Genç, Çaykovski'yi bir dilekçeyle Çar'a şikâyet etti. Aleksandra Anatolyevna Orlova, Çar'ın bu utanç verici olayı Başsavcı Nikolay Yakobi'ye ilettiğini ortaya çıkardı.

Bu Nikolay Yakobi, Çaykovski'nin üniversiteden bir arkadaşı olmasının yanı sıra "korist kardeşi"ydi. Birbirinden akla kara gibi ayrılan bu iki erkek, Moskova'daki üniversiteye birlikte gitmişti. Savcı Yakobi, granit gibi sert olmasıyla tanınırdı. Yakobi'nin gözünde Çaykovski, homoseksüel cürümleriyle eski üniversite arkadaşının onurunu lekelemişti. Yakobi, Haysiyet Divanı'nı topladı. Bu mahkemede neyin yargı önüne çıktığını asla kimse

öğrenemedi. Yakobi'nin karısı Olga daha sonraları verdiği demeçte, Çaykovski'nin solmuş bir benizle ve titreyerek binadan çıktığını belirtecekti. Yıllar sonra kocasından, işin uzayıp mahkemeye, skandala, mahpusluğa varmasındansa hayatına bir son vermesinin daha iyi olacağının, besteciye telkin edildiğini öğrendi.

Ancak Çaykovski birkaç gün sonrasında hastalandı. Dostlarının çağırdığı hekimi yatağına yaklaştırmadı. Bilincini yitiren hasta, hekim tarafından muayene edildiğindeyse iş işten geçmişti artık. *Pathétique*'in bestecisi dört saat sonra ölmüştü ya da tabiri caizse toplumsal düzenin emrettiği hüküm yerine getirilmişti.

Yakınlarda çıkan bir Çaykovski biyografisinde "sevgili dostunun ölümünden birkaç hafta sonra Nadajda da hayata gözlerini yumdu... İkisinin de ruhları birbirine sımsıkı sarılarak sonsuzluğa doğru yol aldı," satırlarını okuduğumuzda, başımızı iki yana sallamaktan başka elimizden bir şey gelmez. Çaykovski, ölümünün ardından bir ruha sımsıkı sarılmışsa eğer, o da Bobik'inkidir.

Başka hiçbir sanat dalında, balede olduğu kadar homoseksüele rastlanmaz. Çaykovski'nin özellikle de bale müziği sayesinde ölümsüzlük katına çıkmasına. Elbette tesadüf denemez, *Kuğu Gölü* ancak bir eşcinsel tarafından yazılabilirdi. *Pathétique* ise bugün bile bazı klasik konser müdavimleri kabul edemese de ya da etmek istemese de, bütün zamanların en büyük homoseksüel trajedisi olarak varlığını koruyacaktır.

23 Şubat 1893'te Çaykovski, çok sevdiği Bobik'ine şöyle yazdı:

Yeni senfoninin, herkesin gözünde bir sır olarak kalacak programlı bir içeriği var. Kendileri vâkıf olsunlar bu sırra.

Hector Berlioz'a kim yardım etti?

Tanrı, çaresiz kulunu yalnız bırakmazmış.

Bu söz, mucizevi bir şekilde Hector Berlioz'da vücut bulmak için söylenmiş adeta. *Fantastique*'in Fransız bestecisi, senfonik program müziğinin öncüsü olarak kabul edilir. Doğuştan bir romantik ve hayalperestti. *Fantastique* bunun kanıtıdır. Ancak kendisi bile bu mucizenin farkına varmadı.

Benvenuto Cellini'sinin Paris Operası'ndaki temsilinde skandalla sonuçlanan o fiyasko nedeniyle Hector Berlioz tam bir hayal kırıklığına uğradı. Her şeyini vermişti çünkü. Paranın kaynağı kurumuştu. Her durumda sona ulaşmış, bitmişti.

İçinde bulunduğu hezimette ona moral kaynağı olsun, diye dostları ve hamileri, son eserleri çalınırken yöneteceği bir konser ayarlamıştı. Berlioz gelmediğinden konser iptal edildi. Otuz dokuzuncu doğum gününden beş gün sonra, 1 Aralık 1838'de, ikinci bir temsil ayarlandı.

O günse bütün Paris'in, yoo, bütün Avrupa'nın dilinde dolaşan bir mucize meydana geldi. Janin, o günün gelişmelerini görgü tanığı olarak günlüğüne şöyle aktarmıştır:

Berlioz, orkestranın başına geçti. Ürkekliğini anlayabilmek için kendisine şöyle bir bakmak yeterliydi. Kürsüsünden fanfarların gümbürtüsünde istikbali fethetmeye hazır olan, göklerin gözüpek cengâveri değil de, kendinden vazgeçmiş bir mağluptu. Ancak yavaş yavaş, bütün sevinçlerini ve acılarını gömdüğü o sarsıcı eser Fantastique'in tınıları duyulmaya başladığında, yaşam sevinci geri döndü, gözleri yaşlarla doldu, kalbi daha hızlı çarpmaya başladı ve olup biten karşısında müteessir olan izleyiciler, gücüne güç kattı.

Ancak tüm bunlar, bir anda beklenmedik bir görüntü karşısında yok olup gitti: Kasvetli salonun bir köşesinde ağlıyor gibi duran siyah saçlı, vicdansızlığıyla dillere düşmüş bir adam çarptı gözüne. Gerçekten de gözleri dolu doluydu adamın. Çeliktenmiş gibi gülümsemesinin yerinde yeller esiyordu. Duygularını dizginlemeyen bu zat, Paganini'nin ta kendisiydi.

Bu Paganini denen zat, çok tuhaf biridir. Dinleyici karşısına çıkmış ve çıkacak en zor bilmecedir. İnsani bir şey de barınmaz kendisinde. Siyah saçlarıyla düzensizce çevrili, uzun ve kemikli suratı, hiçbir insanoğlunun dayanamayacağı o aksi gözlerinde yanıp sönen ateşi gizleyemez bile. Ona bakıldığında, ölmüş de dirilmiş olup olmadığı anlaşılmaz; Rembrandt'ın ölüyken dirilen Lazar'ını o denli andırır. Yere doğru sarkar kolları. Ve o çeliktenmiş gibi kirişlerin çekildiği kemikli ellerine bakıldığında, bu adamın, kemanını kölesi yapıncaya dek hangi kör olası yollardan geçtiği az da olsa anlaşılır. İster o mahcup, çeliktenmiş gibi gülümsemesiyle dinleyicileri selamlasın, isterse keyfinin doruğundayken kemanının üç telini kopartsın, isterse de özgürce ve gururla kendini ani doğaçlamasının kollarına atsın, Paganini'yi hep ürkütücü buldum. Hiçbir şey ve hiç kimse, dehalar diyarından gelme bu kara fantomun yarattığı etkinin ya-

nından bile geçememiştir. Bir fantomu, fantom yapan ne kadar özellik varsa onda barınıyordu. En hazin duygulara, birdenbire dizginlerinden boşanan sevinç karışırdı. Karartılmış faytonlarla, Avrupa'nın bir ucundan diğerine gidip gelirdi. O nereye, korkunç söylentilerden oluşan bir tufan da tıpkı gölgesi gibi oraya. Lewis'in bizlere takdim ettiği Gezgin Yahudi'nin kopyasıydı adeta. Böyle böyle bütün âlemi gezerek altın hazinelerini tek tek topladı. Diğer ölümlülerle arasında görünmez bir uçurum vardı; kimse bunun üzerinden atlamaya cesaret bile edemezdi.

Bu insanı, bu gezgin gölgeyi Berlioz, konserinde derinden duygulanarak fark etti. Eser bittiğinde, Paganini hiç beklenmedik bir şekilde Berlioz'un yanına gitti ve herkesin gözü önünde onun huzurunda diz çöktü. Konuşacaktı ama ne çare, sesi çoktan terk etmişti kendisini.

Berlioz mu? Yalandan bir oyun oynanıyormuşçasına, kafası karışmış bir halde etrafına bakındı. Her şey görünmez olmuştu, ayaklarına kapanan Paganini'yi gördü ve sarsıldı.

Bizlerse Paganini'nin de aslında herkes gibi bir insan olduğunu, göğsünde sıcacık bir kalbin çarptığını, gözlerinin ağladığını, ruhunun hissedebildiğini ve bu eksantrik kişide yetenek dışında olağanüstü hiçbir şeyin bulunmadığını ilk kez kavradık. O andan itibaren Berlioz kurtulmuştu.

Tekrar ümitlenmeye ve özgüvenini toplamaya başladı. Birkaç saat önce çaresiz bir insan olarak sırtını verdiği eşikten aşağıya muzafferane bir edayla indi.

Bu kadarla kalsa iyi. Ertesi sabah Berlioz'a bir mektup ulaştı. Açıp okudu:

Aziz dostum!

Beethoven'ın ölümünün ardından onun ölümsüz dehasına ancak Berlioz tekrar can verebilirdi. Ve ben, enfes eserlerinizin şahidi olan ben, sungu olarak size yirmi bin frank takdim etmeyi görev bilir, sizden bunu geri çevirmemenizi rica ederim.

Berlioz inanamadı. Rüya mı görüyordu yoksa?

Yok hayır, rüya olamazdı, kendi gözleriyle görmüştü: yirmi bin frank! Daha dün hayatını neyle idame edeceğini bilmezken bugün zengin ve yaratmak için hürdü. Bir mucize gerçekleşmiş ve bu, cadılar kralı Paganini'nin başının altından çıkmıştı.

Berlioz gayet müteessir bir halde kurtarıcısına şükranlarını sundu:

Ey saygıdeğer ve büyük sanatkâr!

Size olan minnet duygularımı nasıl olup da kelimelerle ifade edebilirim. Fukaranın biriyim, sizin gibi bir dâhi tarafından kabul görmek, hediyenizin krallara yaraşır yüce gönüllülüğünden bin kez daha değerlidir. Bugün de sürdürmem gereken yatak istirahatım biter bitmez yanınıza geleceğim.

İki gün sonra şahane kurtarıcısını ziyaret etti. Yazdığı bir mektupta da o sahneyi ölümsüzleştirdi:

Kaplıcaların büyük salonunda yalnızken karşılaştım onunla. Sene başından beri sesini kaybettiğini biliyorsun, oğlunun yardımı olmadan ne dediğini anlamak pek mümkün değil. Beni gördüğünde, gözleri doldu. Evet, bu yabani insanyiyen, bu kadın katili, bu başıboş kürek mahkûmu, ne denirse işte daha onun hakkında, ağladı. Bana sarıldığında, ılık gözyaşları dökülüverdi gözlerinden. "Bahis konusu olamaz," dedi, "teşekkürü hak etmiyorum. Ah, sizin aleyhinize yazılar döşenen

bu güruhun artık önceki gibi pervasız olmayacağını düşünmek, mutlu olmama yetiyor. Müzikten anlamadığım ileri sürülemeyeceği gibi, kolay beğenen biri olmadığım da bilinir." Gözlerini silip tuhaf bir kahkaha atarak masaya küt diye elini indirdi ve hararetle konuşmaya başladı. Ancak ben artık dediklerinden bir şey anlayamıyordum.

Hector Berlioz kız kardeşine yazdığı mektubu şöyle sürdürür:

Koca Paris'in konuştuğu tek şey bu olup çıktı; çünkü zavallı adam, yeteneğinden çok cimriliğiyle nam salmıştı. Herkes bana şöyle diyordu: "Mucize bu! Sanat camiasında duyulmamış bir zafer. Tek kelimeyle inanılmaz!"

Ancak konu gelip sanata dayandığında, Paganini herkesten daha soylu, daha yüce düşüncelidir. Şimdi bunu ispatladı.

Berlioz yine kendini buldu. Büyük dramatik senfonisi *Romeo ve Jüliet*'i yazdı ve hamisi Paganini'ye ithaf etti.

Görmüş geçirmiş Parisliler ve Paganini'yi tanıyan herkes, Berlioz gibi kolayca kazanılacak türden değillerdi. Bir bityeniği vardı bu hikâyede. Gerçek olamayacak kadar güzeldi. Eli sıkı, taş kalpli Paganini çok iyi yer etmişti anılarda. Paris'te büyük operada bir dizi konser verdiği sırada, İngiliz aktris Harriet Smithson onuruna verilecek yardım konserine davet edilmesinin ardından beş yıl geçmişti. Liszt, Chopin ve Berlioz gibi, Paris'teki bütün ünlü sanatçılar, elinde olmadan zor duruma düşen, bir zamanlar yere göğe sığdırılamayan bu sanatçıdan yardımlarını esirgememişlerdi.

Paganini hariç.

Fransız gazetesi *L'Europe Littéraire* şunları yazdı:

Paganini, İngiltere'deyken sekiz yüz bin frankı cebe indirdi. Kemanının yayı pek çok hükümdarın asasından daha kudretli. Bedbaht İngiliz aktris, acılarının içinden ufak bir ricada bulundu; Bay Paganini'yse bunu geri çevirdi. Parolası şöyle: *Primo mihi*. Önce ben...

Franz Liszt ise Paganini'ye şantaj yapıldığını öne sürdü. Hector Berlioz için kefaret kurbanı vermeye hazır değilse eğer, sonsuza kadar Paris sahnesinden ayağının kaydırılacağına yönelik tehditler almış.

Paganini'nin hayranlarıysa günümüze kadar şunu öne sürer: Bu bahtsız zavallı adam ne yaparsa yapsın, hakkındaki söylentiler hep etrafını sardı ve her şeyi berbat etti.

Paganini'nin biyografi yazarları arasında en ünlüsü diyebileceğimiz Julius Kapp şunları yazdı:

Görünen o ki, fazlasıyla üzerinde konuşulan bu vakadaki gerçeklik payının nerede yattığını çıkarmak pek mümkün olmayacak.

Paganini'nin ardında bıraktıklarında da, bu konunun üzerine ışık düşürecek bir şeyin bulunmadığına değinir. Ama işte tam da bu gerçek, önemli bir işarettir. Çünkü Paganini'nin küçük meblağlar da olsa bütün gelir ve giderleri kaydettiği o pek meşhur "kırmızı kaplı defter"inde yirmi bin frank gibi devasa bir rakamdan bahsetmemiş olması hayret uyandırıcıdır. 1838 yılı Aralık ayında pek çok şeyi kaydetmiştir ve hepsi ufak harcamalardır. Yirmi bin frank gibi bir meblağ banka hesabında oynamış olsaydı eğer, para işlerinde bu kadar titizlik gösteren Paganini'nin bunu kaydetmemiş olması düşünülemez.

Ama bunu ödemiştir. Hector Berlioz'un, o parayı

Paganini'den aldığı su götürmez. 16 Aralık 1838'de gerçekte ne olmuştu? Hector Berlioz'a kim yardım etti?

Rothschild Bankası'na Paganini'nin yazmış olduğu bir mektup vardır ve bu mektupta da şu rica dile getirilir:

> Bu yazıyı size ulaştıran kişiye, Bay Hector Berlioz'a, dün bankanıza teslim ettiğim yirmi bin frankın verilmesini rica ediyorum.

Bu satırdan anlaşılan şudur ki, Hector Berlioz'a yapılan bağış, Paganini'nin daima dolu olan hesabından değil de bir gün önce Rothschild Bankası'na yapılan ödemeyle gerçekleşti.

Peki, parayı kim yatırmıştı?

Kocası, Hector Berlioz'un yayıncısı ve hamisi olarak müzik tarihine geçen Madam Armand Bertin, öğretmeni Charles Hallé'ye, bu vakadan yedi yıl sonra, saklı kalan sırrı açıkladı: Kocası parayı bağışlamış ve Paganini'yi iyi hazırlanmış başarılı oyun için kazanmıştı. Varlıklı Bay Bertin, Paganini gibi dünyaca tanınmış bir dâhi tarafından gelecek açık bir iltifatın müthiş bir sükse yaratacağını çok iyi tahmin etmişti. Bu inanılmaz yüce gönüllülüğün yarattığı mucize, gerçekte, uluslararası gösteri sanatı adına yapılmış en ustalıklı reklam numaralarından biri olarak bütün katılımcılarını kazanca boğdu.

Hector Berlioz ölümsüzlük kazandı.

Bertin, çiçeği burnundaki dâhinin yayıncısı olarak büyük bir servete kondu.

Paganini'yse hayatında ilk kez dinleyenlerinin sadece hayranlığını değil, sevgi ve sempatisini de kazandı.

Gazeteye verdiği bir demeçte şöyle dedi:

> Ne yaptıysam Berlioz ve kendim için yaptım. Berlioz için, çünkü onda bir deha gördüm. Günün birinde

müzikal kazançlarım sıralanacak olursa hayran kalmaları için çağdaşlarına tavsiye edeceğim bir dâhiyi ilk görenlerden olmam başlarda yer alacaktır.

Ve bu gerçekleşmiştir.

Biz yine de, hayranlık besleyeceğiniz inancıyla, tanınmayan deha Bertin'in, Halkla İlişkiler'in mucidinin, 1838'de Hollywood'un parolasını bulduğunu belirtelim: İnsan kendi gücüyle star olmaz, star yapılır.

Duncan nasıl boğularak öldü?

Kadınlar muz gibidir, hafiften bozulduklarında tatlarına doyulmaz. Bu cümle Isadora Duncan'ın vahşi yaşantısı için söylenmiş adeta. İştah açıcı egzotik bir meyveydi kendileri. Neredeyse bütün kabuklarından sıyrılarak ağzına kadar dolu opera binalarında sahneye süzüldüğünde kavalyelerin ağızlarının suyu akar, hanımlarsa kıskançlıktan kıpkırmızı kesilirlerdi.

Kadın haklarının ne olduğunu kimseler bilmezken Isadora Duncan, bunun vücut bulmuş haliydi. Bale çıkışlıydı. Bütün vahşi yaratıklar gibi, zincirlerin her türlüsünden nefret ederdi. Klasik dans tekniklerinin katı disiplinini, boğucu korse gibi algılardı; giyimi de sevmediğinden, kendini özgürleştirdi ve eşi benzeri bulunmayan stilini yarattı. Onda bir kuşun zarafeti ile bir yılanın büyüsü vardı. Büyük klasik müziğin şehvani tercümesi olarak şırıl şırıl akıp giden cilveli devinimleri, dans konusunda devrimlerin devrimiydi. Isadora Duncan, modern dansın dünya çapında kabul edilebilir yeni, ciddi bir sanat türü haline gelmesine katkıda bulundu.

Başlarda, Romalı bakire Vesta Rahibeleri gibi edep çizgisinin uzağına düşmeden giyiniyordu. Ancak 1898 baharında New York'taki Waldorf Astoria Hotel'de çıkan bir yangında bütün gardırobundan olunca bir diğer

akşam çıplak ayakla sahne aldı. Geçici kostüm olarak, şeffaf bir tül perdeden ve savrulan şeritlerden oluşan müthiş cüretkâr bir doğaçlama kılık vardı üzerinde, vücudunu örtmekten çok sergiliyordu.

Duncan'ı tanıyan herkes, otelde çıkan yangının –nihayet– onun gardırobunu da yeni, özgürlükçü dans biçimine uydurmak için harika bir bahane olduğunu bilir. Vazifeşinaslığın Neşideler Neşidesi haline geldi bu skandal. Bir eleştirmen, "Zavallı kadın, her şeyini yangında kaybetmiş olmasına rağmen yine de sahne aldı," diye, bir diğeri de, "Onun esvabı müziktir. Aklına kötü şeyler getiren de alçağın tekidir," diye yazdı.

O andan itibaren, çıplak bedenini örümcek ağı gibi saran ince tüllerle dans etti artık. Taşıyabiliyordu da bunları, çünkü müstehcen olmadan erotik olabilmek onun sırrıydı. Yalnızca naiflik etrafa yayar bu sihri.

Genç Amerikalı, en büyük zaferlerine Avrupa'da imza attı. Eski Dünya'nın bütün başkentlerinde, haftalar öncesinden duyurularak sahne aldı. İnsanlar skandalı bir de kendi gözleriyle görebilmek için akın akın geldiler. Çıplak ayaklarla ve handiyse açıkta tuttuğu göğüsleriyle Chopin'in *Cenaze Marşı* eşliğinde dans ettiğinde şok geçiriyor, aynı zamanda heyecana kapılıp hayranlık duyuyorlardı.

Öyle nefis bacaklara sahipti ki, bir bacağı cennetin, diğeri de cehennemin varlığı için apaçık kanıt olarak öne sürülüyordu. Muhtemelen bilmecenin çözümü tam da ortasında gizliydi. Çünkü Isadora sahnede şoke etmekle kalmayıp özgür aşktan yana olduğunu apaçık beyan ediyor ve böyle yaşıyordu da. Bir erkekten hoşlanmayagörsün, her şeyi unutarak günlerini onunla yatakta geçirirdi. Macar aktör Oscar Beregi'yle olduğu gibi. Aşk yuvasından sadece tiyatroda sahne alacağı zamanlar ayrılırdı. Ne var ki, dans ederken aksayınca ve bacaklarını iki yana

açmış vaziyette sahnede tökezleyince bu maraton sevişmelerine bir son vermek zorunda kaldı.

Bir erkekle beraber olduğunda, sahne alması gerektiğini bile unuturdu bazen. Dekoratör Gordon Craig'le 1904'te iki hafta boyunca, Craig'in stüdyosunda yere serilmiş bir çift yün battaniye üzerinde samanlığı seyran etti. Bu fasılasız sefahate sadece, bir lokantadan kuryeyle getirttikleri ufak atıştırmalar için ara verdiler. Bütün gösterileri iptal etmek zorunda kalan menajeri Alexander Gross, bu süre zarfında onu, bütün Paris'te aradı. Bilet sahiplerini sakinleştirebilmek için, basına Duncan'ın ağır bir apandis rahatsızlığı geçirdiğini söyledi. Dokuz ay sonraysa Duncan, apandisini dünyaya getirdi. Tek bir çocuğunun bile babasıyla evli olmaksızın altı kez anne oldu Isadora Duncan. Gebeliği belli olsa da sahne alıyordu. Yirmi yıl boyunca cemiyetin şımartılmış gözdesiydi. Amerikalı kadın dernekleri bile, bu yetenekli dilberin alınması pek de zor bir iffet kalesi olmadığını görmezden gelmeye çalışıyordu. Ateşe odun atar gibi canına okuyordu erkeklerin.

Dans ve seksin yanı sıra lüks arabalar kadar sevdiği bir şey yoktu. "Otomobiller beni müthiş heyecanlandırıyor," derdi emprezaryosuna. "Motoru çalışırken bir Bugatti cabriolet'de seks yapmaktan daha heyecan verici bir şey olamaz."

Ne var ki bu sevgi tek taraflıydı. 1913'teki sıra dışı bir araba kazası sonucu, bütün çocuklarını bakıcısıyla birlikte kaybetti. Bir türlü aydınlatılamayan sebeplerden ötürü el freni boşaldı ve sarı Bugatti geri geri kayarak gözleri önünde Seine'in sularına kapıldı. Kendisiyle beraber bütün dünya yas tuttu.

Ancak 1922'de, kırk yaşını devirmişken kendi kendisine ihanet etti ve on yedi yaş genç bir Rus şairle evlendi. Isadora, genç şairin Ekim Devrimi'ne duyduğu

coşkuyu paylaştı ve komünizmden yana olduğunu açıkça duyurdu. Bundan sonra sahneye ne zaman çıksa seyircilere doğru selam verirken kırmızı şalını kuşandı. Seksüel hoppalıklarına püriten Amerika katlanmıştı ama ateist söylemleri düpedüz infial yarattı. Nüfuz sahibi vaiz Billy Sunday, onun aleyhinde halka açık bir propaganda kampanyası düzenledi. "Elbiselerinin bir koltuk değneğini bile sarmaya yetmeyeceği, hafifmeşrep komünist" şeklinde hakaretlerde bulundu. "Şalının ucunda sallandırılması gereken, ahlaksız bir kızıl orospu" diye niteledi onu. Indianapolis'in belediye başkanıysa şehre adımını atar atmaz hapsi boylayacağı tehdidini savurdu. Amerika'daki gösterilerinde gittikçe ortalık karışıyor, adeta kıyamet kopuyordu. Hayranları tarafından terk edilmiş halde ve yeniyetme kocası Sergey'in eşliğinde otel otel geziyordu; Sergey'in nobranlığı yüzünden aynı otelde birkaç günden fazla kalamıyorlardı. Kafayı bulduğunda camı çerçeveyi indiren, mobilya ve insan demeden önüne ne çıkarsa tuzla buz eden bir alkolikti kocası. Geceleri otel koridorlarında yalpalaya yalpalaya gezinir, Rus Devrimi adına Isadora'nın paralarını sağa sola saçardı.

Isadora Duncan dönüşünün ihtişamlı olacağını düşünerek Avrupa'ya kaçtı. Durumu iyi değildi. Artık bir erkekle yattığında, karşılığında para alıyordu.

Bugatti'sine binerken kırmızı şalını şöyle bir attı boynuna. Emsalsiz bir pozdu bu. Arabasının etrafına birikmiş insanlara el salladı. Ne de olsa Fransa'da kadri kıymeti bilinen biriydi. Unutulmamıştı. Her şey yine yoluna girecekti. Yeni bir kariyerin başındaydı. Araba hareket etti ve –insanlar dehşet içinde izledi– şalı, sağ arka tekerleğe dolandı. Isadora Duncan boğularak can verdi.

Bu kadın dans dışında erkekler, arabalar ve devrimci kişiliğinin bir sembolü olan kırmızı şalı kadar başka hiçbir şeyi sevmemiştir. Fakat tam da bu, en çok sevdiği şey, sonunda başını belaya soktu. Şadece Billy Sunday gibi adamlar değil, her şeyden önce toplum içindeki saygınlığının yitimine ve maddi çöküşüne neden olan kendi kocası da kariyerini mahvetti. O çok sevgili otomobilleri, cinayet araçları haline geldi. Kırmızı şalı, her anlamda boynunu kırdı.

Ne demişti Billy Sunday: "O kızıl orospuyu, şalıyla boğmalı!"

Afrika yerlileri, bir insanın bedduayla öldürülebileceğine inanır. Belki de haklıdırlar.

KIRKMERAK 19

MOZART'I KİM ÖLDÜRDÜ? HAYDN'IN KAFASINI KİM KESTİ?

"Bu vakalar, bir polisiye yazarı tarafından uydurulmadı. Söz konusu olan, müzik tarihinde gerçekten yaşanmış hikâyelerdir. Soruşturma yargıcı da, müfettiş de sizsiniz, sevgili okur. Bize düşense sizlere olguları sunmak. Gelin, bu esrarengiz vakaları ve cinayetleri elbirliğiyle çözmeye çalışalım."

Alman yazar Ernst Wilhelm Heine, "müzikseverler için cinayet hikâyeleri" sunuyor okura, tarihe mal olmuş müzik dehalarıyla ilgili. Hayal gücünün ürünü değil bunlar, gerçek olaylar...

Heine, polisiye yazarlığında bir devrim yapıyor: sürükleyici hikâyeler uydurmak yerine, inanılmaz gerçekleri açığa vuruyor. Mozart, Haydn, Paganini, Çaykovski, Hector Berlioz ve modern dansın ilahesi Isadora Duncan gibi ünlülerle ilgili sırların üzerindeki perdeyi aralıyor. Sayfalar ilerledikçe sıradan bir okur olmaktan çıkıp, kendinizi cinayetlere kafa yorarken ve yazarla birlikte gizemi çözmeye çalışırken bulacaksınız.

ISBN 978-975-07-1517-4

9 TL
KDV DAHİL